

เอกสารคำสอน มมศท 103 สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์
ปัญหาเด็ก วัยรุ่น สตรี และผู้สูงอายุในสังคมไทยและสังคมโลก

ความเหลื่อมล้ำทางเพศ: สถานการณ์และกรอบแนวคิด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญจันทร์ ประดับมุข เซอร์เรอร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

ที่มา

ประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมส่งผลอย่างสำคัญเกิดการพัฒนาระบบโครงสร้าง และเศรษฐกิจสังคมอย่างมาก แต่ยังคงปรากฏ ความเหลื่อมล้ำ หรือความไม่เสมอภาคในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้าน เศรษฐกิจ การศึกษา การมีส่วนร่วมทางการเมือง สุขภาพ หรือค่าตอบแทนในตลาดแรงงาน รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2555 ของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2556) พบประเด็นความเหลื่อมล้ำ เช่น ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้หรือการกระจายรายได้ กลุ่มคนรวยที่สุดร้อยละ 10 ถือครองรายได้ถึงร้อยละ 39.3 ของรายได้ทั้งหมด ขณะที่กลุ่มคนจนที่สุดร้อยละ 10 ถือครองรายได้เพียงร้อยละ 1.6 ของรายได้ทั้งหมดเท่านั้น จึงทำให้ความ แตกต่างของรายได้ระหว่างกลุ่มคนรวยที่สุดกับกลุ่มคนจนที่สุดห่างกันถึง 25.2 เท่า ความเหลื่อมล้ำด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคซึ่งจะส่งผลต่อมาตรฐานการดำเนินชีวิต โดยกลุ่มประชากรร้อยละ 10 ที่มีการใช้ จ่ายสูงที่สุดมีมาตรฐานการดำรงชีวิตสูงกว่ากลุ่มประชากรร้อยละ 10 ที่มีการใช้จ่ายต่ำที่สุด ประมาณ 11.0 เท่า นอกจากนี้ ยังมีประชากร 8.4 ล้านคน (คนจน) ที่ได้รับสารอาหารและสินค้าอื่น ๆ ที่เป็นสิ่งจำเป็น พื้นฐานในปริมาณที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตซึ่งมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่แย่มากที่สุดในสังคมไทย

นอกจากนั้น ในรายงานฉบับเดียวกัน ยังพบความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองที่ดิน ประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดินสูงมากคือที่ดินที่มีเอกสารสิทธิกระจุกตัวอยู่ในคนกลุ่มเล็ก ๆ โดยกลุ่มผู้ถือครองที่ดินร้อยละ 20 ที่มีการถือครอง ที่ดินมากที่สุด มีสัดส่วนการถือครองที่ดินสูงกว่ากลุ่มผู้ถือครองที่ดินร้อยละ 20 ที่มีการถือครองที่ดิน น้อยที่สุด คิดเป็น 325.7 เท่า และมีสัดส่วนพื้นที่ถือครอง ที่ดินสูงถึงร้อยละ 79.9 ของพื้นที่ทั้งหมด ในขณะที่กลุ่มผู้ถือครองที่ดินร้อยละ 20 ที่ถือครองที่ดินน้อยที่สุด มีสัดส่วนพื้นที่ถือครองที่ดินเพียงร้อยละ 0.3 ของพื้นที่ทั้งหมด เท่านั้น ในด้านความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา กลุ่มประชากรร้อยละ 10 ที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีที่สุดในโอกาสเข้าถึงการศึกษามากกว่ากลุ่มประชากรร้อยละ 10 ที่มีฐานะความเป็นอยู่ต่ำสุด ประมาณ 16.3 เท่า นักศึกษาในเขตเมืองมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาสูงกว่านักศึกษาในเขตชนบท และสุดท้ายคือ ความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เสมอภาค ผู้หญิงมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานน้อยกว่าผู้ชาย และ

ผู้หญิงได้รับค่าจ้างเฉลี่ยต่ำกว่าผู้ชาย รวมทั้งด้านบทบาทในการตัดสินใจทั้งทางการเมืองและการบริหารของผู้หญิงจะน้อยกว่าผู้ชาย

ความเหลื่อมล้ำทางเพศ และแนวคิดการพัฒนสตรี

ความเหลื่อมล้ำทางเพศ เป็นภาพปรากฏของปัญหาทางสังคมอีกประการที่ได้รับการพูดถึง ความเหลื่อมล้ำทางเพศ หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็น ความไม่เสมอภาคทางเพศภาวะ (Gender Inequality) เป็นความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากความเป็นหญิงชายที่ถูกกำหนดโดย เงื่อนไขโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติต่าง ๆ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในด้านอื่น เช่น ด้านความมั่งคั่งและรายได้ ด้านการกระจายโอกาส เป็นต้น องค์การสหประชาชาติได้กำหนด Gender Inequality index เป็นดัชนีวัดความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ และระบุว่าความไม่เท่าเทียมทางเพศเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนามนุษย์โดยผลสำรวจเกือบทั่วโลกพบว่าจำนวนผู้หญิงในทางการเมืองมีน้อยกว่าชาย ผู้หญิงได้ค่าตอบแทนน้อยกว่าชายในลักษณะเดียวกัน และงานบ้านซึ่งส่วนใหญ่งานของผู้หญิงนั้นมีคุณค่าน้อย เป็นต้น

จากรายงานธนาคารโลก ว่าด้วยความเหลื่อมล้ำทางเพศ ชี้ว่า ไม่มีภูมิภาคใดในประเทศกำลังพัฒนาที่ผู้หญิงและผู้ชายมีความเท่าเทียมกันในสิทธิด้านกฎหมาย ด้านสังคม และ ด้านเศรษฐกิจ ยังมีช่องว่างของความเสมอภาคระหว่างเพศ ในการเข้าถึงและการควบคุม ทรัพยากร ในโอกาสทางเศรษฐกิจ ในการมีสิทธิมีเสียงและอำนาจทางการเมือง ซึ่งผู้หญิงและ เด็กหญิงเป็นผู้รับผลกระทบจากความไม่เท่าเทียมเหล่านี้โดยตรงที่สุดและมากที่สุด ไม่เพียงเท่านั้นยังส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางทั่วทั้งสังคม และเป็นผลร้ายต่อคนทุกคนในสังคมในที่สุด ด้วยเหตุดังกล่าว ความเสมอภาคระหว่างเพศจึงเป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนา และเป็นวัตถุประสงค์หลักของการพัฒนา ด้วยความสำคัญของตัวเอง และเพราะความเสมอภาค ระหว่างเพศจะช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศในการสร้างความเจริญเติบโต ในการ ลดความยากจน ในการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างทางเพศ จึงเป็นส่วนสำคัญของกลยุทธ์การพัฒนาที่มุ่งให้คนทุกคน – ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย หลุดพ้นจากความยากจน และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้

นาถฤดี เด่นดวง (2557) ได้ชี้ให้เห็นแนวคิดในการพัฒนสตรีเพื่อมุ่งสู่เสมอภาคทางเพศดังนี้ แนวคิดการพัฒนสตรีได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ในช่วงหลังปี พ.ศ.2513 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แนวคิดเหล่านี้ที่เกิดขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้วและเคลื่อนเข้าสู่ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายจนกลายเป็นกระแสโลก ดังนี้

1. ผู้หญิงกับการพัฒนา (Women in development หรือ WID) ผู้หญิงกับการพัฒนานั้นได้พัฒนาขึ้นโดยนักเศรษฐศาสตร์ที่ชื่อ Boserup เมื่อประมาณ ค.ศ. ๑๙๗๐ แนวคิดนี้เริ่มจากการวิพากษ์ว่า ใน

การพัฒนานั้นผู้หญิงมักไม่ได้รับการเหลียวแล จำเป็นต้องให้ผู้หญิงมีส่วนร่วม ในกระบวนการพัฒนาและเป็นเป้าหมายในการพัฒนา เพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับผู้หญิงมากขึ้น โดยยังคงไว้ซึ่งบทบาท เดิมในสังคม อาทิ การสร้างโครงการที่มีผู้หญิงเป็นเป้าหมาย การเพิ่มรายได้และให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการผลิตมากขึ้น พัฒนาศักยภาพของผู้หญิงในการทำหน้าที่ในครอบครัว เช่น การอนามัยแม่และเด็ก การวางแผนคุมกำเนิด แต่แนวคิดนี้ไม่ได้พูดถึงสาเหตุของการเลือกปฏิบัติและการกีดกันแบ่งแยกที่เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถ เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนา และแนวคิดดังกล่าวยังคงคาดหวังต่อผู้หญิงมากขึ้น ผู้หญิงต้องทำงานหนักขึ้น แต่ผู้หญิงก็ยังขาดอำนาจในการควบคุมทรัพยากรและการตัดสินใจ ผู้หญิงยังเป็นกลุ่มคนชายขอบในสังคมหรือเป็นกลุ่มชนชั้นที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในสังคม พบว่าแนวคิดการพัฒนา (Women in Development – WID) ที่ผ่านมายังไม่สามารถ เปลี่ยนแปลงสถานภาพ บทบาทของผู้หญิง และความเสมอภาคระหว่างหญิงชายได้

2. บทบาทความสัมพันธ์หญิงชายกับการพัฒนา (Gender and development หรือ GAD) ในปี ค.ศ. ๑๙๘๐ มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนา โดยเปลี่ยนมาเน้นถึงเรื่องของความ เป็นธรรมและความยั่งยืนในการพัฒนา การพัฒนาผู้หญิงก็เช่นกัน ได้มีการเปลี่ยนจาก WID เป็น GAD คือแทนที่จะ เน้นการพัฒนาประสิทธิภาพและการขจัดความยากจนที่ตัวผู้หญิงก็หันมาเน้นการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ การทำให้ผู้หญิงมีศักยภาพในการตัดสินใจ และได้รับความเป็นธรรมจากการถูกเลือกปฏิบัติในสังคมมากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมี การวิเคราะห์ถึงบทบาทและความต้องการของทั้งหญิงและชาย ดังนั้นแนวคิดนี้สนใจในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงกับชาย และจึงพยายามให้หญิงและชายมีส่วนร่วมในการพัฒนา การตัดสินใจ และการ แบ่งปันประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน

แนวคิดความสัมพันธ์หญิงและชายหรือเพศภาวะ

นาถฤดี เด่นดวง (2557) ได้กล่าวว่า **ความเป็นหญิงและชาย (Gender)** เป็นแนวคิดที่นักวิชาการนิยมใช้และศึกษากันอย่างแพร่หลาย ในเบื้องต้นนักจิตวิทยาเป็นนักวิชาการกลุ่มแรกที่นำมาใช้ (Young, 1988) แต่นักสตรีนิยมนั้นได้นำมาใช้มากที่สุดจนกลายเป็นผู้ครอบงำหรือใช้จนกลายเป็นแนวคิดที่ผูกติดกับสตรีนิยมซึ่งนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชาย (Gender Relations) ในช่วง พ.ศ. 2513 ดังนั้นความเป็นหญิงชายจึงเชื่อมโยงทับซ้อนไปกับแนวคิดสตรีนิยม มีการใช้ถ้อยคำศัพท์แสงที่มีความหมายคล้ายกันคือการอธิบายถึงสถานภาพที่เป็นรองของผู้หญิง และการขจัดความเป็นรองของสถานภาพของผู้หญิง ซึ่งมีที่มาจากความเป็นชายและอำนาจความสัมพันธ์ที่ชายกระทำต่อหญิง นักสตรีนิยมอธิบายว่าการหันมาใช้ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย (Gender Relations) เป็นศูนย์กลางในการอธิบายการถูกเอาเปรียบของผู้หญิงนั้นจะทำให้ได้รับการยอมรับและถูกต้องต่อน้อยกว่าการใช้แนวคิดชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ความสัมพันธ์หญิง

ชายยังสามารถอธิบายร่วมกับความสัมพันธ์ในสังคมมิติอื่น ๆ อาทิ ชนชั้นชาติพันธุ์ อายุ และยังไม่จำเป็นต้องเน้นหนักเฉพาะปัญหาของผู้หญิงหรือให้ความสำคัญเฉพาะความเป็นหญิงหรือการถูกเอาเปรียบของผู้หญิงเพียงด้านเดียว (Pro-female) เพราะอาจจะแข็งอยู่ในกฎเกณฑ์มากเกินไป แต่เปิดโอกาสให้มิศึกษาผู้ชายหรือความเป็นชายในมิติต่าง ๆ และความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายด้วย ทั้งนี้มีการพิจารณาเรื่องเพศภาวะ นาถฤดี เต็นดวง (2557) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์หญิงชาย (Gender relations) เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงและชาย

ความสัมพันธ์หญิงชายและเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย (Gender power) ที่สังคมสร้างขึ้นและอยู่ในทุกสถาบันทางสังคม อาทิ ครอบครัว รัฐ เศรษฐกิจ การศึกษาศาสนา

“บทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย” (Gender Relations) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นหญิงความเป็นชาย เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดขึ้นตามความคาดหวัง และตามสภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ครอบครัว อีกทั้งยังเกี่ยวเนื่องกับอายุ ชนชั้น เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม สถาปัตยกรรมศาสตร์ อีกด้วย กล่าวได้ว่า “บทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย” นั้น เกิดขึ้นทั้งในระดับมหภาคคือในระบบโครงสร้าง สังคม ซึ่งหล่อหลอมและกำหนดสร้างขึ้นผ่านสถาบันต่างๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ครอบครัว ศาสนา การเมือง กฎหมาย นโยบายองค์กร หรือกลุ่มคนต่างๆ และในระดับบุคคลที่เป็นการกระทำระหว่างหญิงชาย ดังนั้นหากความสัมพันธ์ทั้งสองระดับเป็นไปในลักษณะที่ปรองดอง ไม่ละเมิดต่อกัน ไม่เอาเปรียบข่มเหง ก็เป็นความสัมพันธ์ที่ เสมอภาค แต่ถ้าเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการครอบงำ ใช้อำนาจรังแกกระทำเพื่อละเมิดสิทธิต่างๆ และแสวงหาผลประโยชน์ก็จะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาค อำนาจความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายนี้ถูกกำหนดผ่านชีวิตและประสบการณ์ ดังนั้น ทั้งหญิงและชายต่างเรียนรู้ที่จะสร้างความคาดหวัง ปฏิบัติ และตอบสนองต่อความคาดหวังนั้น ๆ แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลาและสภาพทางสังคม แบบแผนของอำนาจที่ชายครอบงำผู้หญิงนี้สามารถเห็นได้จากอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม อาทิ การที่ผู้หญิงต้องทำงานบ้านแต่ไม่ได้รับค่าตอบแทนและยังถูกสังคมกำหนดว่าเป็นหน้าที่ซึ่งผู้หญิงต้องรับผิดชอบค่าจ้างของผู้หญิงซึ่งต่ำกว่าผู้ชายในตลาดแรงงาน การได้รับความรุนแรงต่าง ๆ ทั้งในบ้านและนอกบ้าน รวมถึงระบบเพศสัมพันธ์หรือเพศวิถีที่กำหนดให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายตอบสนองต่อความต้องการของชายที่ไร้ขีดจำกัด เป็นต้น

ความสัมพันธ์หญิงชายนั้นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะอำนาจความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายในสังคม แต่ยังคงถูกทับซ้อนด้วยอำนาจของความแตกต่างทางชนชั้น เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา อายุ จึงเห็นได้ว่าแม้สังคมจะสร้างให้ผู้หญิงมีสถานภาพที่ด้อยกว่าผู้ชายโดยรวมแต่ในระหว่างกลุ่มผู้หญิงด้วยกันก็ยังคงมีความแตกต่างกัน หรือผู้หญิงบางกลุ่มอาจมีสถานภาพชนชั้นสูงกว่าผู้ชายบางกลุ่มก็ได้ ดังนั้น จึงมีตัวอย่างที่เห็นได้

อย่างชัดเจนว่าเด็กหญิงและเด็กชายจากประเทศด้อยพัฒนาจำนวนมากถูกค้าเป็นทาสทางกามารมณ์และแรงงานในประเทศที่พัฒนามากว่า

ดังนั้นโดยสรุปความเป็นหญิงชายจึงเป็นการถูกกำหนดโดยสังคมและมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติต่าง ๆ ที่สร้างความเป็นหญิงชายขึ้น

สำหรับ“เพศ” (sex) ในยุคที่นักสตรีนิยมเริ่มใช้แนวคิดความเป็นหญิงและชายนั้นความคิดเกี่ยวกับเพศ (Sex) ยังเป็นแนวคิดที่ครอบงำการจำแนกมนุษย์ออกเป็นสองเพศคือ หญิง (Female) และชาย (Male) แต่นักสตรีนิยมเริ่มตั้งคำถามและวิพากษ์การครอบงำเหล่านี้

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นหญิงและชายกับเพศนั้นก็ยังมีข้อถกเถียงกันในระหว่างนักสตรีนิยม ดังนี้

1. ความเป็นหญิงชายนั้นสามารถแยกขาดออกจากความเป็นเพศ ในความเชื่อของนักวิชาการกลุ่มนี้ เพศเป็นสิ่งที่เราได้มาโดยกำเนิดเป็นลักษณะทางร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นเครื่องหมายทางชีววิทยาของความเป็นเพศชาย (Maleness) และเพศหญิง (Femaleness) แต่ความเป็นหญิงและความเป็นชายนั้นเกิดขึ้นจากการสร้างทางสังคมวัฒนธรรมและลักษณะทางจิตใจทำให้มนุษย์กลายเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงตามลักษณะเฉพาะและช่วงเวลาของสังคม และก็ไม่ได้เป็นผลผลิตโดยตรงของเพศโดยสรุปก็คือเพศกับความเป็นหญิงชายนั้นแยกขาดจากกัน (Ann Oakley, 1972 อ้างในนาถฤดีเด่นดวง, 2550)

2. ความเป็นหญิงชายและเพศนั้นเป็นระบบเดียวกัน นักวิชาการกลุ่มนี้อธิบายว่าในทุกสังคมมีระบบความเป็นหญิงชายและเพศ (Sex-gender System) จึงไม่จำเป็นต้องแยกเพศและความเป็นหญิงและชายออกจากกัน แต่บอกว่าความเป็นหญิงชายเกิดจากการกำหนดทางสังคมและผู้หญิงในแต่ละสังคมมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันจึงมีการกำหนดอัตลักษณ์ความเป็นหญิงชายที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ความเป็นหญิงชายยังถูกกำหนดจากการแบ่งเพศทางชีววิทยาและเป็นผลผลิตของระบบเพศสัมพันธ์ (Gayle Rubin, 1975 อ้างในนาถฤดีเด่นดวง, 2550)

แม้นักสตรีนิยมทั้งสองกลุ่มบอกว่าความเป็นหญิงชายนั้นถูกกำหนดสร้างโดยสังคมแต่ก็ยังยอมรับว่าเพศทางชีววิทยายังเป็นฐานที่ทำให้ความเป็นหญิงชายถูกสร้างขึ้น ซึ่งนักสตรีนิยมหลายคนไม่เห็นด้วยกับการอธิบายหรือแยกแยะดังกล่าว แต่เห็นว่าความเป็นหญิงชายนั้นเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าจะอยู่บนฐานคิดแบบเพศทางชีววิทยา และไม่เห็นด้วยกับการกำหนดของสังคมที่มีเพียงหญิงและชายเท่านั้น แต่เชื่อว่าสังคมอาจมีความหลากหลายเพศ

2. เพศสภาพหรือเพศภาวะ (Genders) เป็นความหลากหลายทางเพศ

โลกเรานี้ไม่ได้มีแค่ความเป็นหญิงและชายแต่มีความหลากหลายทางเพศ นักวิชาการกลุ่มนี้สร้างข้อโต้แย้งว่าความเป็นหญิงและชายนั้นไม่ได้เกิดขึ้นตามเพศ ดังนั้น จึงไม่มีเหตุผลใดที่จะกำหนดว่ามีเพียงผู้หญิงและผู้ชาย เพศนั้นเป็นเพียงวาทกรรมหรือการครอบงำ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพศจึงเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น เหมือนกับความเป็นหญิงชายนั่นเอง การแบ่งเพศแบบหญิงชายก็เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเพศที่สังคมสร้างขึ้น และสังคมยังสร้างอคติต่อเพศอื่น ๆ อีกด้วย ความเป็นหญิงและชายแบบบังคับทำให้เพศและความเป็นหญิงชายผูกมัดติดอยู่ในระบบเพศสัมพันธ์หรือเพศวิถี ความปรารถนาทางเพศของมนุษย์แบบหญิงชายหรือต่างเพศเท่ากันจึงได้รับการยอมรับจากสังคม ขณะที่เพศสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกันถูกมองว่าเป็นความเบี่ยงเบน ดังนั้นการมีความหลากหลายเพศทำให้เราต้องเปลี่ยนความเป็นหญิงชายเป็นเพศสภาพหรือเพศสภาวะ(Genders)

โดยสรุปความสัมพันธ์หญิงชายหรือเพศสภาพหรือเพศสภาวะเป็นปรากฏการณ์ที่สังคมและวัฒนธรรมได้สร้างขึ้นให้มีลักษณะเฉพาะในแต่ละสังคม และสามารถเปลี่ยนแปลงหรือถูกกำหนดใหม่ได้ตามการเปลี่ยนแปลงในสังคม

ความเหลื่อมล้ำทางเพศ : สถานการณ์ปัญหา

ปัญหาความเหลื่อมล้ำนั้นมีรากเหง้าจากปัญหาเชิงโครงสร้างที่มาจากปัจจัยหรือเงื่อนไขสำคัญ คือ อำนาจที่ไม่เท่าเทียมทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งอำนาจดังกล่าวเกิดจากความสามารถ ในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรทางสังคม และทรัพยากรทางการเมืองของกลุ่มประชาชนที่แตกต่างกัน และในขณะเดียวกันการที่ ประชาชนแต่ละกลุ่มมีอำนาจที่แตกต่างกันก็ยิ่งทำให้ความสามารถในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ มีความแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความแตกต่างของความเป็นหญิงความเป็นชายที่จะสัมพันธ์ต่อโอกาสในชีวิต และการเผชิญปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศได้ ความเหลื่อมล้ำมี 3 ลักษณะ คือ (สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554)

1. ความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่งและรายได้ (Wealth & Income Inequality) ซึ่งเกิดจาก การพัฒนาที่มีลักษณะไม่สมดุลหรือกระจุกตัวในบางพื้นที่หรือบางสาขาการผลิต ส่งผลให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จากการพัฒนายังกระจายไปไม่ถึงถึงทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มบุคคล

2. ความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายโอกาส (Opportunity Inequality) ในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ ทั้งในด้านการศึกษา การเข้าถึงสวัสดิการสังคม และการเข้าถึงแหล่งทุนหรือปัจจัยการผลิต

3. ความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจ (Power Inequality) ทั้งด้านสิทธิทางการเมือง อำนาจต่อรอง ในการเข้าถึงทรัพยากร และการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาทั้งในระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น ส่งผลให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียม และอาจเกิดการเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ต่อกลุ่มที่มีอำนาจในสังคมน้อย

รูปธรรมความเหลื่อมล้ำทางเพศภาวะนี้สามารถวัดให้เห็นได้ชัดเจนโดยผ่านดัชนี ดัชนีช่องว่างหญิงชายโลก (Global Gender Gap Index) ขององค์การสหประชาชาติ โดยพิจารณาเปรียบเทียบความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายด้วยตัวชี้วัด 4 มิติ คือ 1. การมีส่วนร่วมและโอกาสทางเศรษฐกิจ 2. การได้รับการศึกษา 3. พลังทางการเมืองและ 4. สุขภาพและการรอดชีพ

ดัชนีช่องว่างหญิงชายโลก

มิติของดัชนีช่องว่างหญิงชายโลกเน้นที่การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเพศ ดังตาราง ที่ได้แสดงให้เห็นมิติทั้ง 4 ด้าน (อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์, 2551)

ตาราง 1 องค์ประกอบของดัชนีช่องว่างหญิงชายโลก

มิติ	ตัวชี้วัด
การมีส่วนร่วมและโอกาสทางเศรษฐกิจ (Economic Participation and Opportunity)	<ul style="list-style-type: none"> อัตราส่วนหญิงต่อชายในการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของหญิงต่อชาย
	<ul style="list-style-type: none"> ความเท่าเทียมด้านค่าจ้างระหว่างหญิงชายในงานที่เหมือนกัน (แล้วแปลงเป็นอัตราส่วนหญิงต่อชาย)
	<ul style="list-style-type: none"> อัตราส่วนหญิงต่อชายของค่าจ้างแรงงาน
	<ul style="list-style-type: none"> อัตราส่วนหญิงต่อชายของผู้บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้บริหาร ผู้จัดการ

การได้รับการศึกษา (Educational Attainment)	<ul style="list-style-type: none"> • อัตราส่วนหญิงต่อชายของผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่างๆ และวิชาชีพเทคนิคสาขาต่างๆ • อัตราส่วนหญิงต่อชายในการรู้หนังสือ • อัตราส่วนหญิงต่อชายในการเข้าศึกษาระดับประถมศึกษา • อัตราส่วนหญิงต่อชายในการเข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษา • อัตราส่วนหญิงต่อชายในการเข้าศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาขึ้นไป
พลังทางการเมือง (Political Empowerment)	<ul style="list-style-type: none"> • อัตราส่วนหญิงต่อชายของที่นั่งในรัฐสภา <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-top: 5px;"> <ul style="list-style-type: none"> • อัตราส่วนหญิงต่อชายของตำแหน่งระดับบริหาร/จัดการทางการเมือง </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-top: 5px;"> <ul style="list-style-type: none"> • อัตราส่วนหญิงต่อชายของจำนวนปีของการอยู่ในตำแหน่งระดับบริหารสำคัญทางการเมือง (50 ปีที่ผ่านมา) </div>
สุขภาพและการรอดชีพ (Health and Survival)	<ul style="list-style-type: none"> • อัตราส่วนหญิงต่อชายของอายุคาดเฉลี่ย • อัตราส่วนเพศเมื่อแรกเกิด (หญิงต่อชาย)
ที่มา: Hausman et al. (2007)	

มติการมีส่วนร่วมและโอกาสทางเศรษฐกิจ

มิตินี้เน้นไปที่แนวคิด 3 แนวคือ ความแตกต่างระหว่างเพศของการมีส่วนร่วม ความแตกต่างในเรื่องค่าจ้าง และความแตกต่างในเรื่องความก้าวหน้าในการทำงาน ดังนั้นตัววัดของการมีส่วนร่วมจึงวัดด้วยอัตราของความแตกต่างระหว่างหญิงต่อชายในการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน ความแตกต่างในค่าจ้างจึงมุ่งไปที่ตัววัดของอัตราส่วนหญิงต่อชายของรายได้ และความเท่าเทียมด้านค่าจ้างระหว่างหญิงชายในงานที่เหมือนกัน แนวคิดของความแตกต่างในเรื่องความก้าวหน้าในการทำงานนั้น พิจารณาจากอัตราส่วนหญิงต่อชายของตำแหน่งในการทำงานระดับการบัญญัติกฎหมาย ผู้บริหารระดับสูง-อาวุโส รวมถึงอัตราส่วนหญิงต่อชายของตำแหน่งในการทำงานระดับวิชาชีพต่างๆ และด้านเทคนิค

มติการได้รับการศึกษา

มิติด้านการได้รับการศึกษานั้นดูที่ ความแตกต่างระหว่างหญิงและชายในการเข้าถึงการศึกษา โดยใช้ อัตราส่วนของหญิงต่อชายในการได้รับการศึกษาระดับประถม มัธยม และระดับสูงกว่ามัธยมขึ้นไป ส่วนการมองภาพในระยะยาวระดับประเทศของความเท่าเทียมกันในการศึกษาคือ อัตราการรู้หนังสือของหญิงต่อ อัตราการรู้หนังสือของชาย

มิติล่วงทางการเมือง

มิตินี้ได้รวมตัววัดของความแตกต่างระหว่างหญิงชายในด้านการตัดสินใจทางการเมืองในตำแหน่งระดับสูง โดยพิจารณาจากอัตราส่วนหญิงต่อชายในระดับบริหารหรือจัดการทางการเมือง อัตราส่วนหญิงต่อชายของที่นั่งในรัฐสภา นอกจากนี้ยังรวมถึงอัตราส่วนหญิงต่อชายในด้านจำนวนปีที่ดำรงตำแหน่งบริหารสำคัญทางการเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี หรือประธานาธิบดี ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ข้อจำกัดของมิตินี้คือ การขาดหายไปของตัววัดที่เน้นไปที่ความแตกต่างระหว่างหญิงชายในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

มิตินิสภาพและการรอดชีพ

มิตินี้พยายามที่จะให้ภาพรวมของความแตกต่างระหว่างหญิงชายด้านสุขภาพ โดยใช้ตัววัด 2 ตัวคือ 1. ความแตกต่างหญิงชายของอายุคาดเฉลี่ย และ 2. อัตราส่วนเพศเมื่อแรกเกิด (หญิงต่อชาย) ตัววัดที่สองนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้เห็นปรากฏการณ์ของ “การหายไปของเพศหญิง” ในประเทศที่มีแนวโน้มที่จะชอบลูกชายมากกว่าลูกสาว

จากการทบทวนองค์ความรู้ของ สุขาดา ทวีสิทธิ (2554) เรื่องสถานการณ์ด้านความเสมอภาคทางสังคมของผู้หญิง พบประเด็นสำคัญดังนี้ ในด้านสุขภาพทางกาย พบว่า แม้ข้อมูลระดับประเทศ ชี้ว่า อัตราการตายของแม่และเด็กลดลง ผู้หญิงเข้าถึงบริการสุขภาพมากขึ้น มีอายุเฉลี่ยยืนยาวกว่าผู้ชายเกือบ 10 ปี โดยอายุขัยเฉลี่ยของผู้หญิง อยู่ที่ 74.5 ปี ส่วนผู้ชาย 65.0 ปี (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2551)

แต่การมีอายุยืนยาวอาจยอมทำให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ในฐานะผู้ดูแลสมาชิกในครอบครัว หรือคู่สมรสที่เจ็บป่วย เรื้อรังหรือทุพพลภาพ และผู้หญิงวัยกลางคน ยังเสี่ยงกับปัญหาสุขภาพที่เกี่ยวเนื่องกับภาวะการหมดประจำเดือน จากรายงานได้ชี้อีกว่า ความเปราะบางของสรีระทางธรรมชาติบวกกับความเปราะบางทางสังคม วัฒนธรรม ผู้หญิงถูกคาดหวัง ให้ต้อง อ่อนโยน อ่อนหวาน เป็นผู้ตาม เป็นผู้ดูแลคนอื่น อดทน เชื่อฟัง ไม่ดีใจ และต้องไม่เพียงสาในเรื่องเพศ ในขณะที่ผู้ชายถูกคาดหวังให้ต้องเข้มแข็ง เป็นผู้นำในทุกเรื่อง รวมทั้งในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศหรือแม้กระทั่งสังคมหล่อหลอมให้ผู้ชายใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาเป็นต้น ทำให้เมื่อผู้หญิงเข้าสู่ความสัมพันธ์กับผู้ชาย ผู้หญิงจึงมักอยู่ในฐานะด้อยอำนาจกว่าชาย ตัวอย่างของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมทางเพศและการหล่อหลอมความเป็นหญิง - ชายแบบนี้ ได้แก่ ผู้หญิงไม่กล้าพูดคุยกู้ต่อเรื่องการคุมกำเนิด หรือต่อเรื่องในการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์กับคู่ของตน ข้อมูลการวางแผนครอบครัวบ่งชี้ว่า ผู้หญิงเป็นผู้รับภาระหลักในการใช้อุปกรณ์คุมกำเนิด ดังนั้นผู้หญิงจำนวนหนึ่งต้องเผชิญกับปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อม นำพาผู้หญิงไปสู่ปัญหาการเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตจากการทำแท้งที่ไม่ปลอดภัย เมื่อมีปัญหาการทำแท้ง ผู้หญิงกลายเป็นฝ่ายที่ถูกสังคมลงโทษโดยการประณามว่าเป็น แม่ใจยักษ์หรือแม่ใจร้ายฆ่าลูกตนเอง ในขณะที่ผู้ชายไม่ต้องถูกตีตราใดๆ จากสังคมนอกจากนั้นในด้านการดูแลสุขภาพ ผู้หญิงยังขาดความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง เพราะถูกหล่อหลอมโดยวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดอคติหรือมีทัศนคติที่เป็นลบต่อเนื้อตัวร่างกายของตนเองและ ต่อเรื่องเพศ ผู้หญิงเกิดความอายไม่กล้าไปรับการตรวจมะเร็งเต้านม มะเร็งปากมดลูก และไม่กล้าปรึกษา หรือไปตรวจเมื่อมีปัญหาติดเชื้อในระบบสืบพันธุ์

ในด้านสุขภาพจิต สุขาดา (2554) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นแม่ เป็นลูกสาว เป็นพี่สาว หรือเป็นน้องสาว ภาระอันหนักอึ้งเหล่านี้ส่งผลต่ออารมณ์และจิตใจของผู้หญิงอย่างมาก จึงพบว่า โดยเฉลี่ยแล้วผู้หญิงในสังคมไทยในทุกช่วงวัยมีอัตราการเจ็บป่วยทางอารมณ์ เช่น เกิดความเครียด อารมณ์แปรปรวน หดหู่เศร้า และวิตกกังวลในขั้นรุนแรงถึงขั้นรุนแรงมาก สูงกว่าผู้ชาย และมีแนวโน้มการเจ็บป่วยด้านจิตใจเพิ่มสูงขึ้นตามช่วงวัยของผู้หญิงอีกด้วย ข้อมูลการสำรวจสุขภาพจิตของคนไทย ชี้ชัดเจนว่าผู้หญิงมีสุขภาพจิตด้อยลงเรื่อยๆ เมื่ออายุมากขึ้น หรือเมื่อเข้าสู่วัยกลางคนถึงวัยสูงอายุ นอกจากนี้พบว่า ผู้หญิงที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนมีความเสี่ยงต่อการมีปัญหสุขภาพจิตมากกว่าผู้หญิงที่ไม่ได้เป็นหัวหน้าครัวเรือนในทุกกลุ่มอายุ นอกจากนี้ข้อมูลจากกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นผู้ป่วยทางจิตเวช รวมทั้งพยายามฆ่าตัวตายในอัตราที่สูงกว่าผู้ชาย

ในมิติสังคม สุขาดา(2554) กล่าวเพิ่มเติมว่า การที่สังคมเชื่อว่าผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายในเชิงความสามารถ สติปัญญา และพลังกำลัง ตลอดจน ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงต้องทำบทบาทแม่และภรรยาเท่านั้น ได้ไปสร้างกลไกที่กีดกันผู้หญิงไม่ให้ผู้หญิงได้เติบโต อย่างเต็มศักยภาพไว้อย่างซับซ้อนและแนบเนียน ดังนั้นถึงแม้มีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้น แต่ผู้หญิง ยังเข้าสู่ตำแหน่งงานในระดับบริหารและระดับการเมือง

น้อย นอกจากนี้ทำให้ผู้หญิงถูกเลือกปฏิบัติในเรื่องค่าจ้างและเงินเดือน ผู้หญิงส่วนใหญ่จึงมีรายได้เฉลี่ยจากการทำงานต่ำ อีกทั้งมีโอกาสในการหางานทำและ หรือได้รับการว่าจ้างน้อย ทั้งหมดนี้ส่งผลต่อฐานะทางเศรษฐกิจของผู้หญิง พบว่า ผู้หญิงในสังคมไทยกำลังเผชิญ กับปัญหาความยากจนสูงกว่าผู้ชาย และครอบครัวที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวเผชิญกับความยากจนที่รุนแรง กว่าครอบครัวที่มีผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงต้องใช้เวลาในชีวิตส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงานดูแลความเรียบร้อยภายในบ้าน ทำอาหาร ดูแลสมาชิก ดูแลสัตว์เลี้ยง โดยเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชาย พบว่า ผู้หญิงใช้เวลาไปกับการทำงานบ้านสูงกว่าผู้ชายถึงหนึ่งเท่า

บทบาทและการกระทำของสื่อ ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ ของผู้หญิงที่สื่อนำเสนอ ที่ผ่านมาสื่อทำให้การเลือกปฏิบัติตลอดจนการละเมิดสิทธิของผู้หญิง กลายเป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันได้ เห็นได้จากละครโทรทัศน์หลายเรื่อง ใช้ภาษาและศิลปะการแสดงที่สร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงให้ดูอ่อนแอ เจ้ามายา ย้วยอุอรรมณ์ทางเพศ มงายเรื่องของความรัก เพื่อฝันกับความสัมพันธ์แนวโรแมนติกและยอมจำนนต่อการถูกกระทำ ความรุนแรง เป็นต้น ผู้ผลิตสินค้าและนักสร้างสรรค์สื่อโฆษณากำลังแสวงหาผลประโยชน์จากผู้หญิงโดยใช้กลยุทธ์การตลาด และการโฆษณา โดยเห็นผู้หญิงเป็นเพียงผู้บริโภคที่ต้องการสินค้าใหม่ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด มีการใช้ภาษาและการโฆษณาสินค้าที่เกินจริง โดยเฉพาะสินค้าเกี่ยวกับความงาม การโฆษณาสินค้าผู้หญิงได้ไปวางมาตรฐาน ความงามเฉพาะบางอย่างที่เกินจริงไว้ให้ผู้หญิงคือความงามแบบ อ่อนเยาว์ ผอมบาง และ ขาวใส เป็นต้น

ความเหลื่อมล้ำทางเพศ ส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุข และเป็น อุปสรรคต่อการพัฒนา

ความเหลื่อมล้ำทางเพศ ส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุข และเป็น อุปสรรคต่อการพัฒนา ความไม่เสมอภาคทางเพศ ทำให้เกิดค่าใช้จ่ายสูงด้านสุขภาพและความอยู่ดีมีสุขของ ผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก และมีผลกระทบต่อขีดความสามารถในการยกระดับชีวิตของเขาเหล่านั้น นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคลเหล่านี้แล้ว ความไม่เสมอภาคทางเพศยังลดผลิตภาพในไร่นาและวิสาหกิจ ซึ่งกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ของการลดความยากจน และความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความไม่เสมอภาคระหว่างเพศยังทำให้ธรรมชาติมีจุดอ่อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของนโยบายพัฒนา ความอยู่ดีมีสุข ต้นทุนของความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ คือ ความเสียหายที่มีต่อชีวิตของผู้คน และคุณภาพชีวิตของเขาเหล่านั้น – หลักฐานมากมายจากนานาชาติทั่วโลก แสดงให้เห็นว่าสังคมที่มีความไม่เสมอภาคระหว่างเพศในระดับสูงอย่างต่อเนื่อง จะต้องขัดใช้ด้วยความยากจน ภาวะทุพโภชนาการ ความเจ็บป่วย และการขาดแคลนอื่นๆ เช่น ประเทศจีน เกาหลี และกลุ่มประเทศเอเชียใต้ มีอัตราการเสียชีวิตของผู้หญิงในระดับสูงที่เป็นเช่นนี้ เพราะมาตรฐานทางสังคมให้ความสำคัญต่อลูกชาย

มากกว่าลูกสาว ผนวกกับ นโยบายมีลูกคนเดียวของประเทศจีน ได้นำไปสู่อัตราการเสียชีวิตของเด็กหญิงที่สูงกว่าเด็กชาย มีการประมาณการว่าจะมีผู้หญิงมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นจำนวนถึง 60-100 ล้านคน หากมิได้มีการเลือกปฏิบัติทางเพศ

นอกจากนั้นมารดาที่ไม่รู้หนังสือ และมีการศึกษาต่ำ ส่งผลเสียโดยตรงต่อลูกเล็ก การศึกษาต่ำได้นำไปสู่การดูแลเด็กที่ไม่มีคุณภาพ อัตราการเสียชีวิต และภาวะทุพโภชนาการ ของทารกและเด็กในระดับสูงตามลำดับ มารดาที่มีการศึกษามากกว่าจะสามารถปรับตัวให้มี พฤติกรรมที่มีสุขอนามัยเหมาะสม เช่นการให้ลูกเล็กๆ ได้รับภูมิคุ้มกันโรค หลักฐานสนับสนุนข้อสรุปนี้คือ การวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจภาวะครัวเรือนอย่างละเอียดที่แสดงถึงปัจจัยอื่นที่อาจช่วยปรับปรุงการดูแลสุขภาพพยาบาล และผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับสุขอนามัย เช่นเดียวกับการศึกษาของมารดา รายได้ครัวเรือนที่สูงขึ้นก็มีความสัมพันธ์กับการรอดชีวิต ของเด็กและภาวะโภชนาการที่ดีขึ้น การวิจัยในประเทศบังคลาเทศ บราซิล และไอเวอรีโคสต์ แสดงให้เห็นว่า การที่ผู้หญิงในครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีแนวโน้มที่จะส่งผลทางบวก มากกว่าการเพิ่มรายได้ของผู้ชายในครัวเรือน แต่มาตรฐานทางสังคมที่ตายตัว ไม่ยืดหยุ่นในการแบ่งหน้าที่บทบาทการทำงานระหว่างผู้หญิง ผู้ชาย ตลอดจนการจำกัดการจ้างงานผู้หญิง เป็นอุปสรรคต่อขีดความสามารถในการหารายได้ของผู้หญิง

การลงทุนการศึกษาสำหรับผู้หญิงในระดับต่ำจะส่งผลให้ผลผลิตรวมของประเทศลดลง การวิจัยเรื่องหนึ่งได้ประมาณการว่า ถ้าประเทศในเอเชียใต้ ซับซาฮาราอาฟริกา ตะวันออกกลาง และอาฟริกาเหนือ เริ่มต้นด้วยการมีช่องว่างของความเสมอภาคระหว่างเพศด้านจำนวนปีเฉลี่ยของการเข้ารับการศึกษา เช่นเดียวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออก จะทำให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรของภูมิภาคนี้ มีอัตราขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงเพิ่มขึ้นจากที่เป็นอยู่อีก

รากเหง้าของปัญหา ความเหลื่อมล้ำทางเพศ

1.อุดมการณ์และปฏิบัติการวาทกรรม

ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ (2560) ได้ทบทวนองค์ความรู้ในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งให้เห็นแบบปฏิบัติตามเพศสภาพ (gender practice) เป็นแบบแผนปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ หรือแบบแผนพฤติกรรมที่ถูกกำหนดให้แตกต่างกันด้วยเหตุจากความเป็นชายหรือความเป็นหญิง แม้จะไม่ใช้กฎกติกาทางสังคมที่ตายตัว แต่เป็นเหมือนกรอบการปฏิบัติที่ ผู้คนในสังคมน้อมรับมาสู่วิถีชีวิตประจำวัน แบบปฏิบัติตามเพศสภาพในสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อประเด็นเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย อิทธิพลของลัทธิล่าอาณานิคมส่งผลให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงขึ้น แนวปฏิบัติตามเพศสภาพถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเร่งสร้างความทันสมัยเพื่อรับมือกับการท้าทายของจักรวรรดินิยมที่เข้ามาคุกคามภูมิภาคนี้ (สุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ, 2556 อ้างโดย ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ ,25607)

งานของดวงหทัย แสดงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ว่า นับแต่ต้นทศวรรษที่ 2410 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 อิทธิพลครอบงำของวาทกรรม “ความทันสมัย” ที่ชาตินิยมยุโรปใช้สร้างความชอบธรรมในยุคล่าอาณานิคม ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิบัติตามเพศที่ท้าทายอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ชัดเจนครบครันเต็มของสังคม เช่น การรับอุดมการณ์ผิวเดียวเมียวเดียวเข้ามาใช้โดยเริ่มกับแวดวงข้าราชการบริพาร การเปลี่ยนแปลงนี้ นำสังคมไทยเข้าสู่การถกเถียง เรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Suwadee T.Patana, 1994 อ้างโดย ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ, 2560)) เพราะค่านิยมดั้งเดิม ถือว่าการมีเมียมากเป็นสิ่งแสดงความมั่งคั่งและอำนาจ วาสนาของชนชั้นสูง ผู้หญิงผู้ดีลูกขุนนางจะได้รับคำสอนจากวรรณกรรมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ผู้หญิง เช่น กฤษณาสมันต์ สวัสดิรักษา จนถึงสุภาวดีสมันต์ของสุนทรภู่ให้รู้จักประณีตสามีและบำรุงตนให้มีคุณสมบัติเป็นนางสนมด้วยเหตุนี้มถวายนางลูกเอาหน้า (ปราณี วงษ์เทศ, 2559 อ้างโดย ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ ,2560)

กระบวนการสร้างความมีอารยะด้านหนึ่งได้สร้างภาพลักษณ์และแบบแผนปฏิบัติตามเพศที่กำหนดบทบาทของผู้หญิงไว้ในบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว ในขณะที่ พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางการเมืองเป็นของเพศชายซึ่งประเด็นนี้จะกล่าวถึงต่อไป แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้ข้อถกเถียงเรื่องผู้หญิงไม่ใช่สมบัติของผู้ชาย หากเป็นมนุษย์เท่ากัน เริ่มก่อตัวขึ้นในสังคมไทย เมื่ออำแดงเหมือนหญิงสามัญชนได้ร้องทุกข์ต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ส่งผลให้มีการ ประกาศห้ามบังคับซื้อขายบุตรหญิงและภรรยา การเปลี่ยนกฎหมายให้ผู้หญิงที่บรรลุนิติภาวะได้รับ สิทธิในเนื้อตัวร่างกายและการกำหนดอนาคตของ ตนเองโดยสามารถเลือกคู่ครองด้วยตนเองได้ฎีกาของอำแดงเหมือนที่ทูลถวายต่อรัชกาลที่ 4 นับเป็น กรณีที่อ้างถึงกันมาก ที่ผู้หญิงลุกขึ้นมาสู้เพื่อสิทธิของตน แต่ก็มีข้อสังเกตว่าในสมัยนั้น หลังจากที่มิประกาศแล้วจะมีหญิงชาวบ้านจำนวนเท่าใดที่รับรู้และสามารถอ่านกฎหมายนี้และนำมาใช้เพื่อปกป้องสิทธิของตน นอกจากนี้ รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯเปิดโอกาสให้นางในของท่านมีโอกาสเลือกที่จะออกไปใช้ชีวิตอิสระนอกวังได้โดยอาจเลือกกลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมหรือมีคู่ครองใหม่ก็ย่อมทำได้แต่ก็พบว่าโดยมากแล้วนางในก็ยังคงมีความลังเลไม่กล้าที่จะใช้สิทธิที่ได้รับ (Nitaya Onozawa, 1999 อ้างโดย ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ,2560)

กระบวนการสร้างความมีอารยะถูกส้าทับด้วยการปฏิรูปประเทศหลายด้านในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยจำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีความรู้และเตรียมความพร้อมเข้าระบบการบริหารประเทศสมัยใหม่ การปฏิรูปการ

ศึกษาเปิดโอกาสให้หญิงกลุ่มอื่นๆนอกจากกลุ่มชนชั้นนำได้รับสิทธิทางการศึกษาเป็นครั้งแรก แม้หลักสูตรในเวลานั้นมุ่งเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่และเมียที่ดี ซึ่ง Nitaya Onozawa (1999) การปฏิรูปการศึกษาระยะแรก หลักสูตรการศึกษาไม่ได้มุ่งพัฒนาศักยภาพผู้หญิงเข้าสู่การประกอบอาชีพเพื่อเป็นทรัพยากรในการพัฒนาประเทศดังที่นิยมส่งเสริมให้ผู้ชายได้เล่าเรียน ระบบการศึกษาที่เดิมเคยจัดอยู่ในวัดทำให้ผู้หญิงไม่มีสิทธิได้เรียน เพราะด้วยประเพณีจำกัดเรื่องความใกล้ชิดกับพระ การเปลี่ยนมาจัดการศึกษานอกวัดทำให้เปิดโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้หญิง ต่อมาเมื่อเด็กผู้หญิงชาวบ้านได้รับการศึกษา อุดมคติ ค่านิยมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ผู้หญิงของสังคมชั้นสูงที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมต่างๆ ตลอดจนถึงนิทานชาดกที่นำมาทำเป็นละคร เช่น ไชยเชษฐา ไกรทอง สังข์ทอง คาวี มณีพิชัย ฯลฯ ที่เน้นบทบาทสตรีที่ซื่อสัตย์ จงรัก ภักดีต่อสามี ให้ผู้หญิงทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือน และดูแลลูกเป็นสำคัญ (แม้หญิงชาวบ้านจะต้องช่วย ผู้ชายทำนาทำสวน แต่ผู้หญิงชนชั้นสูงไม่ต้องช่วยหาเลี้ยง) ก็ยังได้รับการตอกย้ำ ถ่ายทอดสู่ชาวบ้านทั่วไป (ปราณี วงษ์เทศ, 2559)

กระบวนการทำให้วาทกรรมชายเป็นใหญ่กลายเป็น “ความเชื่อ” และ “ความจริง” ปรากฏในรูปของ คำสอน ความดีงามที่ดูเป็นความถูกต้องเหมาะสมเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติทำให้ “ชายเป็นใหญ่” กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา แปรสภาพจากสิ่งที่สร้างขึ้นสู่การเป็นความเชื่อ ความจริง เป็นธรรมชาติ หรือเป็นจารีตปฏิบัติของคนในสังคม สำหรับเครื่องมือหรือเทคนิควิธีการที่วาทกรรมหลักชายเป็นใหญ่นำมาใช้ในการจัดระเบียบสังคม ให้กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา หรือบางคนอาจเข้าใจว่าเป็นธรรมชาติ ประกอบไปด้วยการส่งวาทกรรมผ่านสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน สถาบัน ทางศาสนา เช่น วัด สถาบันทางเศรษฐกิจ/อาชีพ และสถาบันการเมือง ซึ่งสถาบันเหล่านี้ล้วนถูกกำหนดและควบคุมโดยผู้ชายทั้งสิ้น มีการกำหนดกฎเกณฑ์ จารีตพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อกำกับควบคุมผู้หญิงและที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นในการทำให้ระบบชายเป็นใหญ่นี้กลายเป็นเรื่องปกติหรือธรรมดานั้น สังคมได้มีการสร้างผู้หญิงขึ้นมาควบคุมผู้หญิงเอง จะเห็นได้ว่าหลายพิธีกรรมที่ทำร้าย เพื่อควบคุมผู้หญิง เช่น การมัดเท้าผู้หญิงจีน การฝึกรบกรรมกริยามารยาทที่เข้มงวด แต่ผู้ชายจะอยู่ในพิธีที่ดูศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้หญิงไม่มีโอกาสเข้าถึงได้ เช่นพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นผลกระทบที่เป็นรูปธรรมต่อผู้หญิงจากกระบวนการกำหนดวาทกรรมเพศภาวะดังกล่าว ได้แก่ การเปลี่ยนสถานะของผู้หญิงจากการเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิมีเสียง สู่การเป็นวัตถุที่ไร้ชีวิตวิญญาณ โดยวาทกรรมชายเป็นใหญ่ที่เป็นวาทกรรมหลักจะตอกย้ำให้เห็นว่า “ผู้หญิง” นั้นอ่อนแอ ไม่มีศักยภาพ และไม่มีเหตุผล มักใช้อารมณ์ จำเป็นต้องได้รับ “การดูแล” นั่นก็คือการควบคุม/จัดระเบียบผ่านเทคนิควิธีการต่าง ๆ ภายใต้ฉลากหรือป้ายที่สวยหรู เช่น การแต่งงาน ความเป็นแม่ การทำงานบ้านที่เรียบร้อย ความสวย โดยมีสถาบันต่าง ๆ ทำหน้าที่นี้ เช่น สถาบันอบรมผู้หญิงในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึง สถาบันความงามให้ผู้หญิงกลายเป็น “วัตถุ” ในลักษณะที่ผู้ชายต้องการ เช่น การเป็นผู้หญิงที่ สวยในสายตาของผู้ชาย การเป็นเมียที่ดี การเป็นแม่ที่ดี สิ่งเหล่านี้นับเป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์

เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น และความสำคัญของเทคนิค/กระบวนการจัดระเบียบ “ผู้หญิง” ของวาทกรรมหลักชายเป็นใหญ่อยู่ที่การเบี่ยงเบนปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้หญิงเผชิญ เช่น ปัญหา การกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง จากคำอธิบายเชิงโครงสร้างสู่การอธิบายไปที่ระดับบุคคลคือตัวผู้หญิงเอง (Blaming the Victims) ด้วยการชี้ให้เห็นว่าปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญนั้น เป็นปัญหาส่วนตัว/เป็นเรื่องส่วนบุคคล เนื่องจากผู้หญิงเป็นตัวสร้างปัญหาเอง เช่น ผู้หญิงแต่งตัวโป๊จึงถูกข่มขืน ผู้หญิงไม่ได้ทำหน้าที่ภรรยาที่ดีสามีจึงมีเมียน้อย ผู้หญิงที่ทำอาชีพขายบริการเพราะอยากได้เงิน ดังนั้นหนทางพัฒนาจึงเน้นให้ผู้หญิงหางานทำเพื่อมีเงิน การพัฒนาเหล่านี้มุ่งเน้นให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ มีงานทำ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาด้วยมิติทางเศรษฐกิจเพียง มิติเดียว ซึ่งไม่ช่วยแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง ยังมีผู้หญิงที่ด้อยโอกาสอยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยปัจจัยระบบโครงสร้าง ทางสังคมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ทั้งผู้หญิงที่ขาดการศึกษาอันเนื่องมาจากความยากจน อีกทั้งผู้หญิงต่างดาวในไทยที่ถูกเลิกปฏิบัติอันเนื่องมาจากการกีดกันทางชนชั้น/ชาติพันธุ์เป็นต้น การมองปัญหาที่ไปที่ปัญหาละเอียด หรือส่วนบุคคล ได้ลดทอนวิธีการแก้ปัญหาผู้หญิงจากระดับของสังคมการเมือง สู่วิธีการของเทคนิควิธีการ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เพศภาวะจึงถูกทำให้กลายเป็นเรื่องของเทคนิค วิธีการแทนที่จะเป็นเรื่องของอำนาจ การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างอุดมการณ์ และการครอบงำอย่างที่ว่าวิเคราะห์วาทกรรมพยายามจะชี้ให้เห็น

2. มายาคติเรื่องเพศและเพศภาวะ

คำว่า มายาคติ ในที่นี้ หมายถึง ความคิดความเชื่อที่ตายตัว เป็นภาพเหมารวมเรื่องเพศ (Gender Stereotypes) บางอย่างเกี่ยวกับความเป็นหญิงของสมาชิกในสังคม ซึ่งไปกำหนดสิ่งที่ถือ กันว่าเป็น ‘ความจริง’ หรือ กลายเป็นมาตรฐานกำหนดสิ่งที่คิดกันว่า ‘ถูกต้อง’ แต่จริงๆ แล้ว เป็นเพียงเรื่องที่ พุดและเชื่อตามๆ กันมา จากในอดีตถึงปัจจุบัน จนท้ายที่สุดมายาคติเหล่านั้นมีอิทธิพลไปกำหนดภาพลักษณ์ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนข้อปฏิบัติต่างๆ ที่ตายตัวเกี่ยวกับผู้หญิง ทำให้ตัวผู้หญิงเองและสมาชิกในสังคมนำมายึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรื่องจริง มายาคติเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นอคติและละวิธีการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงในสังคม นั่นเอง

ภาพเหมารวมในเรื่องเพศ (Gender Stereotypes) ซึ่งคือความคิดตายตัว ติดยึด ตอกย้ำความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในสังคม ที่เห็นว่าอะไรเหมาะสมกับหญิง อะไรเหมาะสมกับชาย หรือ ความคิดที่ว่าเด็กหญิงหรือผู้หญิง เด็กชายหรือผู้ชายสามารถทำอะไรได้ดีกว่าหรืออะไรทำไม่ได้ เช่น ผู้หญิงเป็น แม่บ้านแม่เรือน ดูแลผู้ป่วย คนชราได้ดีกว่า ผู้ชายทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรกลได้ดีกว่า เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้เป็นที่มา ของปัญหาอคติทางเพศ (Gender bias) ภาพเหมารวมในเรื่องเพศนำไปสู่ความเชื่อที่ว่าบทบาทเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ทำให้มีการจำกัดโอกาสการพัฒนาศักยภาพของทั้งหญิงและชาย มีการกีดกัน มีอคติ และอาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม ทางเพศ (Gender Discrimination) เห็นได้จากอาชีพหรือการเรียนบางสาขายังรับเฉพาะเพศใดเพศหนึ่ง การออกนอกกรอบภาพเหมารวมหรือบรรทัดฐานของสังคมอาจถูกประณาม ตำหนิ เป็นตราบาป

(Stigma) จาก สังคมหรือคนรอบข้าง เช่น มีผู้หญิงจำนวนมากที่ยอมทนทุกข์จากความรุนแรงในครอบครัวเพื่อลูกและความสงบสุข ของครอบครัว ไม่กล้าเลิกกับสามี เพราะพันธนาการในเรื่อง “แม่และเมียที่ดี” ต้องเสียสละเพื่อครอบครัว นั่นเอง (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, มปป)

กระบวนการสร้างมายาคติเกี่ยวกับผู้หญิงเริ่มต้นตั้งแต่การอบรมสั่งสอน จากพ่อแม่ที่บ้าน พบในหลักคำสอนของศาสนาหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมบางส่วน คำสอนของครูที่โรงเรียน การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อนในที่ทำงาน ที่โรงเรียน เรียนรู้จากสื่อ จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม และ กฎหมายต่างๆ ผู้หญิงจึงถูกคาดหวังให้อยู่ในกรอบคิดของสังคมที่ค่อนข้างตายตัว วิธีการหล่อหลอมความเป็นหญิงแบบยลและลึกซึ้ง จนทำให้ผู้หญิงเอง ก็ตามไม่ทันมายาคติ หรือความลวงเกี่ยวกับตัวเอง และผู้หญิงจำนวนหนึ่ง ยังรักษากรอบที่กักขังหนองเหนียวความก้าวหน้าของตัวเองไว้อย่างมั่นคงด้วยซ้ำไป จึงไม่น่าแปลกใจ เมื่อมี การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้ผู้หญิงในประเด็นต่างๆ คนส่วนใหญ่มักมีท่าทีวางเฉยไม่สนใจ

สังคมยังมีมายาคติที่เกี่ยวกับอุดมการณ์ครอบครัว ทำให้ผู้หญิงภาคภูมิใจกับภาพลักษณ์ของ การได้เปี่ยมเมียและแม่ที่มีหน้าที่รักษาความความมั่นคงและความสมานฉันท์ในครอบครัวไว้ให้ได้ถึงแม่ผู้หญิง จะถูกกระทำ ความรุนแรง หรือ ถูกทำร้ายทางร่างกายและจิตใจจากสามี ผู้หญิงส่วนใหญ่จึงยังอดทนอยู่กับสามี ที่ทำร้ายตนเพื่อลูก เพื่อรักษาชื่อเสียงของครอบครัว หรือเพราะกลัวถูกคุกคามเอาชีวิตจากสามี การขอย่า หรือแยกทางเป็นสิ่งสุดท้ายที่ผู้หญิงจะเลือกทำ ปัจจุบันกฎหมายเรื่องความรุนแรงในครอบครัวยังป้องกัน ไม่ให้การหย่าร้างเกิดขึ้นได้ง่ายนัก จะเห็นได้จากการบัญญัติข้อความเรื่องการให้รอมชอมกันก่อนเอาไว้ด้วย ซึ่งอันนี้มีมายาคติอีกชุดหนึ่งรองรับเช่นกัน เพราะเชื่อว่าหากมีการหย่าร้างสูง สถาบันครอบครัวจะล่มสลาย ลูกจะขาดความอบอุ่น และจะเกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย ซึ่งในมายาคติชุดนี้ พบว่า ความต้องการของผู้หญิงและความปลอดภัยในชีวิตของผู้หญิงไม่ได้รับความสำคัญเท่าเทียมกับความมั่นคงของสถาบันครอบครัว เรายังพบมายาคติของสังคมในเรื่องการข่มขืนและการคุกคามทางเพศ เพราะเมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นในสังคม มักกล่าวโทษผู้หญิงก่อนเป็นอันดับแรก โดยมองว่าเป็นความผิดของผู้หญิงที่ไม่ระมัดระวังตนเอง แต่งตัวโป๊ ออกนอกบ้านในเวลาค่ำมืด ไปยังสถานที่เปลี่ยวหรืออันตราย หรือมีการตัดสินผู้หญิงในทำนองที่ว่าหญิงเชื้อเชิญผู้ชายก่อน โดยเฉพาะถ้าหากผู้หญิงไม่ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากการถูกข่มขืนในครั้งนั้น ก็มักถูก ตั้งข้อสงสัยไว้ก่อนว่าสมยอมผู้ชาย อีกทั้งสังคมตัดสินผู้หญิงที่ถูกข่มขืนหรือถูกลวนลามทางเพศว่าเป็นหญิงที่มีมลทิน เป็นต้น เมื่อเกิดเหตุการณ์เหล่านี้กับตน ผู้หญิงจึงเลือกที่จะไม่แจ้งความกับตำรวจ เพราะถ้าแจ้งความก็ต้องเผชิญกับกระบวนการสอบสวนที่ไม่ละเอียดอ่อนและไม่เคารพต่อศักดิ์ศรีของผู้หญิง ตลอดจนบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมเอง มีภาพประทับความเป็นหญิงบางอย่างที่ตายตัวติดอยู่ในระบบคิดแล้วโดยอาจไม่รู้ตัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อกระบวนการชกพยาน การรวบรวมหลักฐาน และการพิจารณาตัดสินคดีที่ทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับความเป็นธรรม สังคมไทยมีมายาคติที่เห็นว่าหญิงขายบริการทางเพศเป็นคนไม่ดี ทำให้มีการเอาโทษทางกฎหมายกับ คนที่อยู่

ในอาชีพค้าบริการ และทำให้ผู้หญิงที่อยู่ในอาชีพนี้ไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ด้านสวัสดิการ จากกฎหมายแรงงาน มายาคติที่เชื่อว่า ถ้ากฎหมายจะอนุญาตให้ผู้หญิงทำแท้งด้วยเงินใหม่ที่ครอบคลุมกว้างขึ้น กว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จะทำให้ผู้หญิง “ไม่รักษานวลสงวนตัว” และมีการทำแท้งกันมากขึ้น มายาคติที่ เชื่อว่าการ ทำแท้งเป็นเรื่องเสื่อมเสียด้านศีลธรรมเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงต้องลี้ภัยทำแท้ง และรับบริการทำแท้ง ที่ไม่ได้ มาตรฐาน ซึ่งเป็นอันตรายต่อชีวิตของผู้หญิงเอง เรามีมายาคติที่เชื่อว่าการให้ความรู้เรื่องการคุมกำเนิดและการ ให้ข้อมูลในเรื่องเพศศึกษาแก่เยาวชนจะชี้โพรงให้เยาวชนมีเพศสัมพันธ์กันมากขึ้น ส่งผลให้วัยรุ่นเข้าถึงบริการ และข้อมูลที่เป็นเหล่านี้อย่างจำกัด จนเกิดปัญหาเรื่องท้องไม่พร้อม การทำแท้งและการเพิ่มขึ้นของจำนวนแม่ วัยรุ่นตามมา ซึ่งส่งผลกระทบต่อ สุขภาวะของเด็กหญิงและวัยรุ่น ตลอดจนมายาคติ ทำให้ผู้หญิงเชื่อว่าวัยวะ เพศและเรื่องเพศของตัวเองนั้นสกปรก ทำให้ผู้หญิงไม่ดูแลเนื้อตัวร่างกาย รวมทั้งไม่เอาใจใส่กับความสุขทาง เพศของตัวเอง มายาคติเหล่านี้ได้รับการพัฒนาไปสู่ความเชื่อหลายอย่างเกี่ยวกับผู้หญิงที่ไม่เป็นความจริง ซึ่ง นำมาสู่ การเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง ถึงแม้ว่าโดยกฎหมายรัฐธรรมนูญไทยนั้น ผู้หญิงและผู้ชายได้รับการยอมรับ อย่างเสมอกัน แต่ตามจารีตประเพณีและข้อเท็จจริงทางสังคมกลับ พบว่าผู้หญิงถูกเลือกปฏิบัติจากสังคม และ ยังมี การใช้สองมาตรฐานในเรื่องหญิงชายอย่างกว้างขวางในชีวิตจริง กล่าวคือ ในเรื่องเดียวกันจะมีการปฏิบัติ กับ ผู้ชายอย่างหนึ่งและปฏิบัติกับผู้หญิงอีกอย่างหนึ่ง

ผลกระทบที่ตามจากการสร้างมายาคติเชิงลบเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากถูกเลือกปฏิบัติจนต้อง ประสบกับความยากจน ขาดทรัพยากร เช่น ที่ดินทำกินและเงินทุนของตนเอง ไม่มีที่พักอาศัย ไม่มีอาหาร เพียงพอ และไม่มีปัจจัยอื่นๆ ที่จะทำให้ชีวิตมีคุณภาพ ตลอดจนเข้าไม่ถึงบริการสาธารณะต่างๆ เช่น การศึกษา การบริการสุขภาพ เป็นต้น การคลอดลูกและเลี้ยงดูลูก ทำให้ร่างกายของผู้หญิงอ่อนแอ เผชิญกับปัญหา สุขภาพ เจ็บป่วยเรื้อรังยาวนาน อายุคาดเฉลี่ยสั้น หรือเข้าสู่วัยชราเร็วกว่าปกติ เพราะไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ ด้าน สุขภาพเนื่องจากความยากจนและไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิ ไม่สามารถดูแลตัวเองหรือ พึ่งตนเองได้ เมื่อ เจ็บ ป่วยพิการ ประสบกับการกระทำความรุนแรงทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่มีอำนาจต่อรองในครอบครัวและ ชุมชน ไม่มีทางเลือกในการที่จะมีชีวิตทางสังคม ชีวิตครอบครัว ชีวิตชุมชน ไม่มีความภาคภูมิใจในตนเอง รังเกียจเนื้อตัวร่างกายของตัวเอง ไม่ได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นต้น

บรรณานุกรม

ปราณี วงษ์เทศ, 2559 ‘เพศและวัฒนธรรม’. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: นานตาแฮก

ดวงหทัย บูรณเจริญกิจ (2560) แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย: วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์ มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท

นาถฤดีเด่นดวง, (2557). ความสัมพันธ์หญิงชายกับการพัฒนา เอกสารคำสอน มมศท 102 สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์เล่มที่ บริษัทพี เอ ลีฟวิ่งจำกัด กรุงเทพ

นาถฤดีเด่นดวง, (2550). แนวคิดความสัมพันธ์หญิงชาย, เอกสารคำสอนวิชาผู้หญิงกับสุขภาพ, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สุชาดา ทวีสิทธิ์ "การพัฒนาสุขภาวะผู้หญิง ในประเทศไทย" ใน ประชากรและสังคม 2554. กฤตยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์ . บรรณานุกรม(นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2554).

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม ความเหลื่อมล้ำทางเพศภาวะ: "ปัญหาความรุนแรง" ข้อท้าทายและทางออก วารสารการพัฒนาสังคม เล่มที่ 18

สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2554). โครงการศึกษาวิจัยประเด็นนโยบายเชิงลึกด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนและสังคมไทยภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่หลังวิกฤตเศรษฐกิจ. สืบค้น 11 พฤษภาคม 2558 จาก

<http://social.nesdb.go.th/>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(2559) รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี2558 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม

อุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์."พลังสตรี: มิติตัววัด ". ใน ประชากรและสังคม 2551. กฤตยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์ . บรรณานุกรม(นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2551).

The World Economic Forum. 2007. The Global Gender Gap Index 2007 Ranking and 2006 Comparison. www.weforum.org/pdf/gendergap/ranking2007.xls (accessed 28th February 2008).

เพศสภาพ และ เพศวิถี กับสุขภาพทางเพศของวัยรุ่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญจันทร์ ประดับมุข เซอร์เวอร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สถานการณ์ปัญหาสุขภาพทางเพศของวัยรุ่นหญิงยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่มีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น จากการพิจารณาข้อมูลการเฝ้าระวังพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการติดเชื้อเอชไอวีในประชากรกลุ่มต่างๆ ของประเทศไทย ซึ่งเป็นงานในหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ศึกษาซึ่งปฏิบัติงานอยู่ที่กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา พบว่ายังคงเห็นภาพของสถิติตัวเลขที่ได้จากการเฝ้าระวังพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีในประเด็นของอัตราการใช้ถุงยางอนามัยในการมีเพศสัมพันธ์ของทุกๆ กลุ่มประชากรที่ดำเนินการเฝ้าระวัง ยังอยู่ในระดับที่ต่ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวัยรุ่นที่มีการใช้ถุงยางอนามัยในการมีเพศสัมพันธ์อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าประชากรกลุ่มอื่นๆ มีอัตราการติดเชื้อเอชไอวี อัตราป่วยด้วยโรคเอดส์ และอัตราการติดเชื้อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ที่เพิ่มสูงขึ้นในทุกๆปี(กรมควบคุมโรค, 2555) รวมทั้งปัญหาด้านสุขภาพอื่น ๆที่มีความสัมพันธ์กับการมีพฤติกรรมทางเพศที่มีความเสี่ยง อาทิเช่น สถานการณ์การกระทำ ความรุนแรงทางเพศ อัตราการตั้งครรภ์ของแม่ที่มีอายุน้อย การเจ็บป่วยและการเสียชีวิตของวัยรุ่นหญิงจากการยุติ การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ จำนวนเด็กและสตรีที่เข้ารับบริการในศูนย์พึ่งพิงที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ (องค์การทุน เพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ประเทศไทย, 2554; กรมอนามัย, 2554) คำถามสำคัญที่เกิดขึ้นจาก ปรากฏการณ์ข้างต้น คือ “ทำไมปัญหาสุขภาพทางเพศในกลุ่มวัยรุ่นหญิง จึงยังคงเป็นปัญหาสำคัญและมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ”แม้ว่ารัฐจะทุ่มเทงบประมาณในการรณรงค์ การให้ความรู้และการสนับสนุนการใช้ ถุงยางอนามัยในสังคมไทยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องมากกว่าเกือบสามทศวรรษ

การทำความเข้าใจสุขภาพของวัยรุ่นอย่างถ่องแท้รอบด้าน เป็นสิ่งสำคัญต่อการแก้ไขปัญหามหากรรม ทางเพศที่ไม่ปลอดภัยของวัยรุ่น รวมทั้งการลดจำนวนผู้ติดเชื้อเอชไอวีรายใหม่ในกลุ่มวัยรุ่นด้วย หัวข้อการ บรรยายและเอกสารประกอบคำสอนนี้ ต้องการชี้ให้นักศึกษาเห็นถึงปัจจัยเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมที่ส่งผล ต่อความเป็นหญิง และความเป็นชายในสังคม รวมทั้งพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น โดยใช้แนวคิดเรื่อง เพศสภาพ เพศวิถี และความเป็นวัยรุ่นในการอธิบายพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัยของวัยรุ่น โดยส่วนสุดท้ายจะ กล่าวถึง แนวทางการแก้ไขปัญหามายได้แนวคิดดังกล่าว

ประเด็นที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้นั้นประกอบด้วย หัวข้อ คือ

1. แนวคิดเรื่อง เพศ และเพศสภาพ
2. แนวคิดเรื่องเพศวิถี
3. เพศวิถีที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย

4. เพศภาวะ และเพศวิถีของวัยรุ่น ตัวแบบคำอธิบายพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัยของวัยรุ่น
5. ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ถุงยางอนามัยในวัยรุ่น : บทสะท้อนเพศวิถีและเพศภาวะ

1) แนวคิดเรื่องเพศ และ เพศสภาพ

“เพศภาวะ” (gender) และคำว่า “เพศสรีระ” (sex) นั้น มีความแตกต่างกัน ดังนี้

เพศสรีระ (Sex) หมายถึง เป็นความแตกต่างของหญิงและชายอันเนื่องมาจากองค์ประกอบทางชีวภาพเท่านั้น (พิมพัลย์ บุญมงคล, 2542) ได้แก่

1. ความแตกต่างของอวัยวะเพศ ทั้งภายในและภายนอกของทั้งหญิงและชาย ซึ่งมีรูปร่างลักษณะตลอดจนการทำงานที่แตกต่างกัน เช่น อวัยวะเพศ หน่ออก การกระจายตัวของไขมัน
2. ความแตกต่างทางฮอร์โมน โดยฮอร์โมนของเพศหญิงประกอบด้วย เอสโตรเจนและโปรเจสโตโรน ส่วนฮอร์โมนของเพศชายจะประกอบด้วย เทสโทสเตอโรน
3. ความแตกต่างทางโครโมโซม เพศหญิงจะมีโครโมโซมเป็น XX ในขณะที่ผู้ชายจะมีโครโมโซมเป็น XY

“**เพศภาวะ**” (gender) นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายต่างๆ ดังนี้ เช่น Alan Gray (อ้างถึงในสุชาติดา ทวีลธิ์, 2547) ให้ความหมายของเพศภาวะ ว่าหมายถึง บทบาททางสังคมที่ลงความเห็นว่าเป็นบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงภายในกลุ่มสังคมนั้น และเป็นภาวะที่แตกต่างกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย เป็นการถูกสร้างโดยสังคมและวัฒนธรรม หรือการรับรู้ของสังคม และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ผันแปรไปตามบริบททางวัฒนธรรม และเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ พิมพัลย์ บุญมงคล (2542) ให้ความหมายว่า เพศภาวะเป็นบทบาทที่ถูกสังคมคาดหวังว่าหญิงและชายควรมีพฤติกรรมที่เหมาะสมอย่างไร โดยเด็กชายและเด็กหญิงจะถูกอบรมสั่งสอนให้มีบทบาทพฤติกรรม ความคาดหวังในชีวิต พัฒนาการทางอารมณ์และสติปัญญาในลักษณะที่แตกต่างกัน บทบาทหญิงชาย (gender roles) ซึ่งถูกกำหนดจากสังคมนั้นเป็นบทบาทที่ไม่ตายตัวมักเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ โดยเฉพาะภายใต้อิทธิพลของความเป็นเมืองและการพัฒนาประเทศเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้เพศหญิงเพศชายจึงไม่ใช่เป็นข้อเท็จจริงทางสรีระ แต่การจะกลายเป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้ชายจะเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ วัฒนธรรมสร้างเพศภาวะในสังคมขึ้น โดยเป็นสิ่งที่กำหนดว่าผู้หญิงและผู้ชายควรปฏิบัติตนอย่างไร คิดอย่างไร และจะถูกคาดหวังอะไรจากบุคคลอื่นในสังคม เช่น ผู้หญิง (ในวัฒนธรรมไทย) ต้องเป็นคนเรียบร้อย ไม่พูดเสียงดัง ไม่สบถ ในขณะที่ผู้ชายไม่ถูกคาดหวังให้เป็นเช่นนั้น หรือภรรยาต้องเชื่อฟังสามี สามีต้องเป็นผู้นำในครอบครัว หรือผู้หญิงต้องให้ความสำคัญกับหน้าที่ของภรรยาและแม่มากกว่าการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ในขณะที่ผู้ชายต้องทำงานเพื่อประสบความสำเร็จซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด หรือผู้ชายต้องเป็นผู้เกี่ยวพาราสิ ถ้าผู้หญิงคนใดเป็นผู้เกี่ยวพาราสิผู้ชายก่อนผู้หญิง คนนั้นจะถูกตำหนิจากสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นความคาดหวังที่สังคมมีต่อเพศภาวะ และถ้าใคร ไม่ทำ

ตามที่สังคมคาดหวัง จะถูกสังคมตำหนิในเชิงลบ เช่น การติฉินนินทา หรือเยาะเย้ย ถากถาง สิ่งต่างๆ เป็นต้น ทำให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในสังคมต้องปฏิบัติตามที่วัฒนธรรมในสังคมกำหนด และเนื่องจากเพศภาวะในสังคม ถูกกำหนดจากวัฒนธรรม ดังนั้นจึงแปรเปลี่ยนไปตามเวลาและสถานที่ กล่าวคือ เพศภาวะในยุคสมัยหนึ่งอาจไม่เป็นเพศภาวะในอีกยุคสมัยหนึ่ง เช่น สังคมไทยในอดีต ผู้หญิงในชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูงถูกคาดหวังให้อยู่กับบ้าน ดูแลครอบครัว การทำงานนอกบ้าน ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ดีไม่มีเกียรติ แต่ในปัจจุบันการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงเป็นเรื่องปกติ และในบางส่วนเป็นความจำเป็นของครอบครัว เพศภาวะจึงไม่ใช่เป็นเพียงบทบาทของผู้หญิงและผู้ชาย แต่เพศภาวะคือสถานะแห่งเพศ ที่มีพลวัตกับระบบอำนาจในชนชั้น ชาติพันธุ์ และความแตกต่างอื่นๆ ที่มีนัยสำคัญภายใต้เงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ/หรือประวัติศาสตร์ในระยะเวลาช่วงหนึ่ง ที่มีผลต่อการจัดสรร การเข้าถึงอำนาจ และทรัพยากรในสังคมในแต่ละช่วงเวลา (พริศรา แซ่ก้วย, 2545) การแบ่ง Gender เป็นชายและหญิงในสังคมไทยเป็นสิ่งที่มิได้ตั้งอยู่บนความเท่าเทียมกัน แต่ต้องอยู่บนกรอบคิดของระบบ “นิยมชาย” ให้คุณค่ากับความเป็นชาย อะไรที่เชื่อมโยงกับความเป็นชายเป็นสิ่งที่สูงกว่าความเป็นหญิง เช่น ผู้ชายมีฐานะสูงกว่าผู้หญิง ส่งผลให้ผู้หญิงไม่สามารถพูดเรื่องเพศวิถีได้มากเท่าผู้ชาย หรือมีความฉลาดและเป็นปัญญาชนได้ดีเท่าผู้ชาย

2) แนวคิดเรื่องเพศวิถี

เพศวิถี (sexuality) หมายถึง ‘วิถีชีวิตทางเพศที่ถูกหลอมสร้างจากค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบ วิถีคิด วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความปรารถนาและการแสดงออกทางเพศ ความคิดเกี่ยวกับคูรัก คูชีวิตในอุดมคติ และกามกิจ’ ซึ่งเป็นระบบความคิดและพฤติกรรมที่มีความหมายทางสังคม สัมพันธ์กับมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่กำหนดและสร้างความหมายให้แก่เรื่องเพศในหลากหลายแง่มุม พริศรา แซ่ก้วย (2547:14) อธิบายว่า คือ วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความปรารถนาทางเพศ หรือที่เรียกไว้ในกฎหมายล้านนาดั้งเดิมว่า ‘ตันทหาอาลัย’ โดยในแต่ละระบบสังคมนั้น ความปรารถนาทางเพศ ของปัจเจกบุคคลเป็นมากกว่า พฤติกรรมตามธรรมชาติ ว่าใครมีเพศสัมพันธ์กับใคร ที่ไหน อย่างไร แต่หมาย รวมถึงความปรารถนาที่ดี ที่เหมาะสม การเกี่ยวพาราสี มโนทัศน์เกี่ยวกับคูในอุดมคติ ฯลฯ จึงเป็นทั้งเรื่อง การสร้างความหมายทางสังคม เป็นเป้าหมายของการควบคุมทางสังคมและการเมือง และเป็นพื้นที่ของการยอมจำนนและการต่อสู้ในระดับปัจเจก ขณะที่ วิลาลินี พิพิธกุล (2547) ให้ความหมายว่า เพศวิถี คือ ระบบความคิด ความเชื่อเรื่องเพศ เป็นกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำหนด จัดการ กำกับ ควบคุม รวมทั้งการแสดงออกเกี่ยวกับบรรณนิยมทางเพศ ความปรารถนา ความพึงพอใจในเรื่องเพศ การแสดงท่าทีที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ การแต่งกาย เป้าหมายในความสนใจทางเพศ และการสร้างจินตนาการที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ไปจนถึงการออกกฎเกณฑ์ระเบียบ

กฎหมาย ต่างๆ ที่มาควบคุมหรือกำกับดูแลเรื่องเพศของคนในสังคม โดยทั่วไปแล้ว สังคมจะมีการสร้างบรรทัดฐาน ชุดหนึ่งที่ยอมรับหรือให้ความชอบธรรมกับเพศวิถีที่กำหนดขึ้นเท่านั้น

จากแนวคิดข้างต้น หากอธิบายเรื่องพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์อาจกล่าวได้ว่า เรื่องเพศเป็นเรื่องธรรมชาติที่ไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ เพราะเรื่องเพศไม่ใช่เรื่องของการสืบพันธุ์เท่านั้น หากแต่เรื่องเพศเป็นความเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งกำหนด หรือคาดหวังให้เพศหญิงและชายแสดงออกเรื่องเพศแตกต่างกันด้วย เรื่องเพศจึงเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เป็นวิถีทางเพศที่สังคมและวัฒนธรรมกำหนด เพศวิถี (sexuality) จึงมีความหมายที่มากเกินกว่าเฉพาะพฤติกรรมทางเพศ แต่หมายรวมถึงความต้องการและความพึงพอใจในเรื่องเพศของบุคคล อัตลักษณ์ทางเพศ และความเป็นหญิงเป็นชาย ซึ่งทั้งหมดเป็นผลลัพธ์ของสังคม (social product) ที่ถูกประกอบสร้างภายใต้สังคมวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ซึ่งมีหลากหลายมิติและเป็นพลวัต พฤติกรรมทางเพศของบุคคลในแต่ละสังคมจึงเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ตามลักษณะของแต่ละบุคคล ค่านิยม และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตัวอย่างเช่น ความคาดหวังและแบบแผนพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น ได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามสังคมแห่งความทันสมัยและความเป็นเมือง นอกจากนี้ความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ในวัยรุ่นกลุ่มต่าง ๆ ก็อาจมีความแตกต่างกันด้วย

Dixon_ Mueller, R. (1996) ได้กล่าวถึงเพศวิถีว่าประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการด้วยกันคือ

1. คู่สัมพันธ์ทางเพศ (Sexual Partner) อันหมายถึงจำนวนคู่ของความสัมพันธ์ทางเพศทั้งในอดีตและปัจจุบัน ช่วงเวลาแห่งการมีคู่ เพศภาวะของคู่ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม แบบแผนความสัมพันธ์กับคู่สัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามช่วงวัย และลักษณะของคู่ของคู่ความสัมพันธ์ทางเพศ มีผลอย่างยิ่งกับผลลัพธ์ของการมีเพศสัมพันธ์ ได้แก่ การป้องกันหรือไม่ป้องกัน การติดโรคทางเพศสัมพันธ์ หรือโรคเอดส์ ปัจจัยต่างๆ ที่สนับสนุนเริ่มต้นของการมีกิจกรรมทางเพศในครั้งแรกอันมีผลต่อการกำหนด ทศนคติและพฤติกรรม รวมถึงการเจริญพันธุ์ และสุขภาพทางเพศระยะยาว
2. กิจกรรมทางเพศ (Sexual Acts) เป็นการปฏิบัติทางเพศ ทั้งในเรื่องของความถี่ เงื่อนไขการเลือกปฏิบัติกิจกรรมทางเพศอย่างเฉพาะเจาะจง หรือรูปแบบของการมีเพศสัมพันธ์ของแต่ละคู่หรือบุคคล จำนวนความถี่ของการแสดงออกทางเพศ
3. การให้ความหมายของเพศสัมพันธ์ (Sexual Meaning) หมายถึงกระบวนการทางความคิด พฤติกรรม และเงื่อนไขในเรื่องเพศ ซึ่งถูกตีความและให้ความหมายตามบริบทของสังคม วัฒนธรรม อันรวมถึงความเชื่อระดับบุคคลกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติร่างกาย และสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกามารมณ์ หรือการละเมิดกฎเกณฑ์ การกระทำในเรื่องเพศของผู้หญิงและผู้ชาย ที่ว่าดีเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม

4. แรงขับ และความพึงพอใจทางเพศ (Sexual Drive and Enjoyment) หมายถึง ความหลากหลายของการสร้างความเร้าใจ และการบรรลุถึงความสุขสุดทางเพศ ที่มีมุมมองเกี่ยวกับสรีระ และจิตวิทยาสังคม ความสามารถทางเพศ การกระตุ้นความรู้สึก และอารมณ์ ความสุขและการตอบสนองทางเพศ การรับรู้ในแรงขับของคุณความสัมพันธ์ทางเพศและของตนเอง

ในขณะที่ ซลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2550) ได้ให้รายละเอียดถึงแง่มุมของเพศวิถีว่ามี 6 มิติ ดังนี้ (1) มิติของความปรารถนา การประพฤติ ปฏิบัติ และอัตลักษณ์ (erotic desires, practices and identity) เพศวิถีที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์คือ การนิยามตัวเองในทางเพศ ซึ่งเชื่อมโยงกับเพศภาวะ (gender) แต่อัตลักษณ์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการที่นิยามตัวเองเพียงอย่างเดียว ยังขึ้นอยู่กับการที่คนอื่นนิยามหรือมองว่าเราเป็นอย่างไรในทางเพศด้วย (2) มิติการนำเสนอร่างกาย (appearances and display) เราอยาก让别人เห็นเราเป็นอย่างไร เราก็นำเสนอตัวเองอย่างนั้น อาจด้วยทรงผมหรือเสื้อผ้า เพื่อความเป็นเพศหญิง เพศชาย หรือ เพศทางเลือกอื่นๆ (3) มิติของพฤติกรรม และกิริยามารยาท (behaviors and manners) ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นตัวตน ในทางเพศ ซึ่งการกระทำแบบเดียวกันแต่อาจถูกตีความไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับบริบท ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ หรือความรู้สึกที่เรามีต่อคนคนนั้น เป็นความรู้สึกส่วนตัว (4) มิติของการดึงดูดทางเพศ (attraction) สังคมวางกฎกติกาของความรัก ให้รักเฉพาะเพื่อนต่างเพศ เท่านั้นนอกจากนี้ความรัก ก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการที่เราต้องรักต่างเพศเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับ เชื้อชาติ ชนชั้น และอื่นๆ อีกด้วย (5) มิติของความสัมพันธ์ (relationship) กฎกติกาว่าด้วยการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างชาย - หญิง เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และวัฒนธรรม ซึ่งบางสังคมไม่มีกติกาของการจับความสัมพันธ์ (6) มิติของเพศสัมพันธ์ (having sex) เพศวิถีมีการนิยามว่าอะไรคือการร่วมเพศ ทำอย่างไรจึง เรียกว่าการร่วมเพศและการร่วมเพศที่ถูกต้องเป็นอย่างไร และที่ผิดปกติเป็นอย่างไร

เพศวิถี (sexuality) จึงมีความหมายที่มากกว่าเรื่องพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ การทำความเข้าใจพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น ต้องเข้าใจเป็นเบื้องต้นก่อนว่า พฤติกรรมทางเพศ เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของเพศวิถีวัยรุ่น นอกจากนั้น เพศวิทยังเกี่ยวพันกับประกอบสร้างทางสังคมวัฒนธรรม เพศวิถี เกี่ยวพันกับเพศภาวะ (gender) ความเป็นชายและความเป็นหญิงที่ได้ถูกสร้างถูกขัดเกลา (socialize) ในเรื่องเพศแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้ความหมายของเพศหญิงและเพศชายแตกต่างกัน มีความคาดหวังในพฤติกรรมของเพศตรงข้ามต่างกัน รวมทั้งแสดงพฤติกรรมทางเพศที่แตกต่างกันด้วย

เรื่องเพศวิถี ยังเกี่ยวพันกับมิติทางสังคมวัฒนธรรมของสังคม เป็นเรื่อง ต้องห้ามในสังคม เพราะถูกจัดเป็นเรื่องส่วนตัว และเกี่ยวพันกับระบบคุณค่า ศีลธรรม ของสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อและคำสอนของศาสนา กฎหมายและนโยบายสาธารณะ วิถีปฏิบัติของคนในสังคม รวมทั้งอำนาจของระบบการแพทย์ ซึ่งทั้งหมดต่างก็ร่วมมือหรือแย้งซึ่งกันนิยามความหมาย และวางกฎกติกาในเรื่องเพศ รัฐควบคุมเรื่องเพศของพลเมืองด้วยการออกกฎหมายหรือกำหนดนโยบายสาธารณะ รัฐรับรองการกระทำทางเพศบางประการว่า

ถูกต้องตามกฎหมาย และจัดว่าวิถีปฏิบัติบางอย่างเป็นความผิดหรืออาชญากรรมที่ต้องมีการลงโทษ กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับเรื่องเพศ หรือบังคับให้พลเมืองยอมตามในเรื่องที่เป็นส่วนตัว ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศหลาย ประการ เช่นความลามกอนาจาร การซื้อขายบริการทางเพศ เรื่องเพศของเด็กหรือที่เกี่ยวข้องกับเด็ก และการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนเพศเดียวกัน ถูกกำหนดว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมายในระดับต่าง ๆ กันและมีบทลงโทษ

แม้เรื่องเพศเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะทางชีวภาพของมนุษย์ แต่เพศวิถีได้ถูกให้ความหมาย ถูกประกอบสร้างโดยสังคมวัฒนธรรม ที่ไม่ใช่ว่ามนุษย์ทุกคนในสังคมจะสามารถแสดงออก รู้สึก ยอมรับ หรือให้คุณค่าต่อเรื่องเพศเหมือนกัน กล่าวให้ชัดชายและหญิงได้ถูกสร้าง ถูกขัดเกลา (socialize) ในเรื่องความเป็นเพศชายและความเป็นเพศหญิงแตกต่างกัน ถูกคาดหวัง ตีกรอบในการแสดงออกซึ่งวิถีทางเพศ แตกต่างกัน ให้ผู้ชายเป็นฝ่ายรุก เป็นผู้มีประสบการณ์ ผู้หญิงต้องเป็นผู้รับเป็นตอบสนองในเรื่องเพศ เรื่องเพศเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ควรผูกกับสถาบันครอบครัว การเจริญพันธุ์ ไม่ใช่เรื่องของเด็ก เพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น จึงเป็นเรื่องต้องห้าม ไม่ยอมรับ เพราะค้ำกับอุดมการณ์หลักของสังคม เป็นต้น

กล่าวให้ถึงที่สุด เรื่องเพศ ได้ถูกผูกโยงกับเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม อำนาจ นโยบาย และมาตรการของรัฐ ให้เรื่องที่มีนัยว่าเป็นเรื่องส่วนตัวเป็นเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องส่วนตัวอย่างที่เข้าใจ อุดมการณ์ทางวัฒนธรรมในเรื่องเพศ เป็นอำนาจของสังคมที่สร้างความชอบธรรมในการตัดสิน และปฏิบัติการแบ่งแยก กำหนดให้วัยรุ่นแสดงออกอย่างไรหรือรับข้อมูลและบริการอะไรในเรื่องเพศ เช่นการบริการวางแผนครอบครัว เพศศึกษา หรือสุขภาพทางเพศ เพราะได้โน้มนำทำให้เห็นวาระบทความสัมพันธ์ทางเพศที่เป็นปกติ เป็นธรรมชาติ ยอมรับอย่างแพร่หลายทั่วไป นั่นก็คือวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ ความคิด ของผู้ใหญ่ ผู้ที่แต่งงาน หรือมีคู่สัมพันธ์ที่แน่นอน เป็น "บรรทัดฐาน" (norms) ของสังคม และในทางกลับกันวิถีปฏิบัติในเรื่องเพศของวัยรุ่นเป็นสิ่งที่ ไม่ยอมรับและไม่พึงปรารถนา ซึ่งปรากฏได้จากมาตรการด้านสุขภาพทางเพศสำหรับวัยรุ่น มุ่งเน้นมาตรการที่ใช้กรอบทางกฎหมายและศีลธรรมเป็นฐาน (Legal Moral Mechanisms)

เพศวิทยายังสัมพันธ์กับระบบคุณค่า ศีลธรรม และบรรทัดฐานของสังคมที่สัมพันธ์กับเพศภาวะที่กำหนดว่าอะไรดี อะไรคือความเหมาะสม สังคมไทยให้เสรีภาพเรื่องเพศแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงมีความเสี่ยงต่อการถูกสังคมประณามเมื่อทำผิดบรรทัดฐานเรื่องเพศ มีความเสี่ยงต่อการตั้งท้องที่ฝ่ายชายหนีความรับผิดชอบ และมีความเสี่ยงต่อการติดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เพราะฝ่ายชายไม่ใช้ถุงยางอนามัย สถานการณ์เช่นนี้ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ เพราะสังคมไทยไม่รู้ว่าการมีทัศนคติว่า " เรื่องเพศเป็นเรื่องธรรมดาของผู้ชายแต่เป็นเรื่องเสียหายสำหรับผู้หญิง" นั้น มีผลต่อรูปแบบการเลี้ยงดูอบรมเด็กหญิงเด็กชาย เพราะเด็กผู้ชายจะสามารถแสวงหาข้อมูลความรู้เรื่องเพศตามที่ตนเองสนใจได้อย่างอิสระมากกว่าเด็กผู้หญิง ในขณะที่เด็กผู้หญิงถูกปิดกั้นไม่ให้แสวงหาหรือแม้แต่พูดถึงเรื่องเพศ กล่าวอีกนัยหนึ่งสังคมคาดหวังต่อชายและหญิง

ในการเป็นฝ่ายรับและฝ่ายรุกในเรื่องเพศแตกต่างกัน ผู้หญิงจะถูกตีกรอบทางวัฒนธรรมไม่ให้เป็นผู้ริเริ่มในเรื่องเพศสัมพันธ์ ดังนั้นแม้ว่าผู้หญิงจะรู้ว่าควรป้องกันการติดเชื้ออย่างไรแต่ก็ถูกบรรทัดฐานทางสังคมวัฒนธรรมจู้จี้ไม่ให้เป็นผู้ริเริ่มป้องกันตนเอง และกลายเป็นการส่งเสริมให้ผู้ชายเป็นฝ่ายรุก เป็นฝ่ายเปิดฉากกำหนดรูปแบบวิธีการและช่วงเวลาของการมีเพศสัมพันธ์โดยที่ผู้หญิงไม่อาจต่อรองได้ ในแง่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น คนส่วนใหญ่คิดว่าผู้หญิงส่วนใหญ่ที่ยังไม่สมรสไม่ควรจะมีเพศสัมพันธ์ ดังนั้นการแสดงตัวว่าใครรู้ในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัยจึงไม่ถนัดนัก พรหมจรรย์เป็นเรื่องความคาดหวังของสังคมที่ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากไม่ต้องการให้คนเห็นภาพว่าตนมีกิจกรรมทางเพศจึงไม่สะดวกใจที่จะหาข้อมูล ในขณะที่ผู้ชายและเด็กชายมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลมากกว่า

เพศวิถี ยังสัมพันธ์กับอุดมการณ์เรื่องเพศในสังคม กรอบเรื่องเพศของสังคมไทย ให้ความสำคัญสูงสุดกับรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นการรักษาสถาบันครอบครัวและเรื่องเพศเพื่อการสร้างความผูกพันทางสังคม (ชลิดาภรณ์, 2547) เรื่องเพศ จึงมุ่งใช้เพื่อการเจริญพันธุ์ในสถาบันการแต่งงาน รูปแบบของเรื่องเพศที่สังคมเห็นว่าถูกต้องชอบธรรม จึงจำกัดอยู่เฉพาะการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเพศชายกับเพศหญิงในสถาบันการแต่งงานในระบบผัวเดียว โดยนัยนี้ เพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น จึงเป็น “เพศนอกรอบ” เรื่องต้องห้าม ไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะค้ำกับอุดมการณ์หลักของสังคม ส่งผลต่อการวิพากษ์วิจารณ์ และการแก้ไขปัญหาคติกรรมทางเพศของวัยรุ่นในสังคม อุดมการณ์เรื่องเพศ ที่เน้นการเจริญพันธุ์ยังถูกนิยามอย่างเฉพาะเจาะจงว่าเป็นเรื่องของการ ‘ร่วมเพศ’ ระหว่างอวัยวะเพศของชายและหญิง โดยให้ความสำคัญกับอวัยวะเพศชายและความพึงพอใจทางเพศของผู้ชายเป็นศูนย์กลาง ความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นเรื่องธรรมชาติและปกติ อิทธิพลของกรอบเรื่องเพศนี้ทำให้เรื่องเพศรูปแบบอื่น ไม่ว่าจะเป็นการสนองความต้องการหรือการมีกิจกรรมทางเพศด้วยตนเอง การกระทำทางเพศระหว่างคนเพศเดียวกันหรือไม่เกี่ยวข้องกับอวัยวะเพศชายหญิง รวมทั้งเรื่องเพศที่อยู่นอกการแต่งงานถูกมองว่าเป็นปัญหาสังคม และความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่ได้เป็นเรื่องของชายหญิงและเพื่อการเจริญพันธุ์ เช่นการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนที่ไม่มีเพศสภาพเดียวกันถูกจัดว่าเป็นความเบี่ยงเบน ผิดศีลธรรมและ/หรือผิดธรรมชาติ การตีกรอบเรื่องเพศที่เป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องชอบธรรมในลักษณะนี้จำกัดรูปแบบความปรารถนาและพฤติกรรมทางเพศ และมีอำนาจต่อการความเข้าใจเรื่องเพศของคนในสังคม ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อการแสดงออกทางเพศของวัยรุ่นในความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ

จากคำอธิบายทั้งหมดนี้ข้อเสนอนัยที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ เพศวิถีมิใช่เรื่องหยุดนิ่ง แต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในแง่ปัจเจกบุคคล เพศวิถีจึงเป็นกระบวนการชีวิตที่ยาวนานของคนๆหนึ่ง มีการเติบโตและเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะตอบโต้หรือยอมตามต่อกรอบกติกาเรื่องเพศที่ปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และสัมพันธ์กับ

เหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ในแง่ระบบสังคม เพศวิถีจึงมีที่ทางอยู่บนกฎเกณฑ์ของการเมือง ศีลธรรม และแนวปฏิบัติเรื่องเพศ หรือวัฒนธรรมทางเพศในแต่ละสังคม ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

3) สถานการณ์เพศวิถีที่เปลี่ยนแปลงไป

กฤตยา อาชวนิจกุล (2554) ได้ทบทวนองค์ความรู้และชี้ให้เห็นเพศวิถีที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย 4 เรื่องคือ (1) เพศสัมพันธ์ โดยเฉพาะ เพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน (2) เพศวิถีทางเลือกรับกับความหลากหลายทางเพศ (3) การค้าบริการทางเพศ และ (4) เพศศึกษาอบด้าน (sexuality education) และ เพศวิถีที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง ที่สำคัญที่สุดคือการควบคุมเรื่องเพศของผู้หญิง ที่สะท้อนออกมาในวัฒนธรรมทางเพศ โดยเฉพาะเรื่องความรุนแรงทางเพศ และการทำแท้ง

จากการงานสำรวจพฤติกรรมทางเพศระดับชาติล่าสุดพบว่าสัดส่วนของวัยรุ่นชายไทยอายุ 15 - 18 ปี ที่มีประสบการณ์ทางเพศแล้วมีสูงถึงร้อยละ 61 โดยเกือบทั้งหมดเป็นเซ็กส์นอกการแต่งงาน ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับวัยรุ่นฟิลิปปินส์ (ร้อยละ 45) และเวียดนาม (ร้อยละ 10) (Phodhisaha & Xenos, 2009:65 - 66) โดยพบอีกว่าผู้ชายอายุ 20 - 24 ปี และอายุ 18 - 19 ปี เรียนรู้เรื่องเพศครั้งแรกจากหญิงบริการเพียงร้อยละ 4 และร้อยละ 2 ตามลำดับ และมากกว่าครึ่ง มีทัศนคติทางบวกต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน ทั้งนี้วัยรุ่นไทยรายงานว่าพ่อแม่ตนเองยอมรับการมี เพศสัมพันธ์นอกการแต่งงานของลูกชายมากกว่าลูกสาว (Sabaiying, 2009: 73 - 76) กล่าวได้ว่า ชายไทยเรียนรู้ประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกกับ หญิงบริการ และคู่สมรสของตนเองน้อยลงเรื่อยๆ โดยที่ส่วนใหญ่มีเซ็กส์ครั้งแรกกับเพื่อนหรือกิ๊ก เพศสัมพันธ์ ก่อนแต่งงาน และการอยู่ก่อนแต่งงานมีแนวโน้มจะเป็นบรรทัดฐานของคนวัยทำงาน และหนุ่มสาวในวัยเรียนหนังสือ (Yamarat, 2010) สะท้อนว่าความคิดเรื่องการรักษาพรหมจารีของหญิงไทยไว้จนกว่าจะแต่งงานผ่อนคลายเป็นมาก และคาถา 'รักษาวลสงวนตัว' ที่มีความหมายถึงให้มีเซ็กส์เมื่อแต่งงาน ก็คลายมนต์ในทางปฏิบัติลงมาก เช่นกัน (กฤตยา อาชวนิจกุล ,2554)

เพศวิถีที่เปลี่ยนแปลงอีกประการ คือ สังคมไทยมีมุมมองต่อกลุ่มผู้มีเพศวิถีทางเลือกโดยรวมของสังคมไทยเปลี่ยนไปในทางบวก คือ สังคมมีการยอมรับความหลากหลายของเพศวิถีทางเลือกรับมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับร่วมทำงานกับภาคราชการ หรือการต่อสู้ผลักดันเรื่องสิทธิของตนเองในเรื่องต่างๆ (กฤตยา อาชวนิจกุล ,2554) ที่สำคัญคือ การที่สถาบันราชภัฏออกระเบียบ ห้ามนักศึกษาทั้งที่แปลงเพศ เกย์ และหญิงรักหญิงไม่ให้เรียนในวิทยาลัยครู 36 แห่งทั่วประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2539 - 2540 แต่ข้อห้ามดังกล่าวก็ถูกยกเลิกไปในที่สุด ซึ่งเป็นผลการรณรงค์ของภาคประชาสังคม ที่ทำงานเรื่องสิทธิของเพศที่สาม และสื่อหนังสือพิมพ์ที่ไม่เห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ สิ่งที่น่าสนใจในความเปลี่ยนแปลงก็คือ แม้ทัศนคติทั่วไปของสังคมไทยต่อเพศที่สาม ที่

นักวิชาการ ต่างประเทศวิเคราะห์ว่ามีลักษณะ ‘ทนได้ แต่ยอมรับไม่ได้’ (Jackson & Cook, 1999) และการดำเนินชีวิต ของชนกลุ่มน้อยทางเพศยังคงถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม (จันทร์จิรา บุญประเสริฐ, 2554)

สำหรับเพศศึกษาในประเทศไทย พบว่ามีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงหลายๆด้าน การสอนเพศศึกษาในระดับโรงเรียนสายสามัญทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเอง หรือหลักสูตรที่พัฒนาโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ยังคงใช้วิธีบูรณาการเนื้อหาเข้าไปในวิชาอื่นๆ หรือจัดเป็นกิจกรรมต่างหาก ออกมา ไม่มีวิชาที่ถูกเรียกว่า ‘เพศศึกษา’ ให้นักเรียน ต้องเรียนหรือเลือกเรียน อย่างไรก็ตาม กระบวนการเรียนการสอนที่กระทรวงศึกษาธิการจัดเองนั้น องค์กรพัฒนาเอกชนวิพากษ์ว่า ไม่ได้สอนสาระของเพศศึกษาอย่างที่ควรจะเป็น แต่เน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ในวัยเจริญพันธุ์ และมุ่งควบคุม ‘ก้ามนัด’ และคุม ‘ก้ามนิด’ ภายใต้กรอบ ‘วัฒนธรรมไทย’ และ ‘ศีลธรรมอันดีงาม’ ทำให้การเรียนการสอนมีแต่เนื้อหาที่มุ่ง ‘สั่งสอน’ และ ‘ห้ามปราม’ เนื่องจากความเชื่อว่า การสอน เพศศึกษาตรงไปตรงมา คือ ‘การชี้โพรงให้กระรอก’ หรือ ‘การสอนให้มีเพศสัมพันธ์’ (องค์การแพธ, 2550:9) กระบวนการเรียนการสอนยังคงถูกครอบงำด้วยมายาคติต่างๆ ที่เกี่ยวกับเพศวิถี เช่น ผู้หญิงกับการเป็นแม่ที่ดี ผู้หญิงกับการไม่ควรรู้เรื่องเพศ เน้นความรักความสัมพันธ์ของ รักต่างเพศ ไม่มีภาพของความเป็นพ่อ (fatherhood) ปรากฏในเนื้อหาหลักสูตร และอื่นๆ อีกมากมาย

สำหรับการควบคุมเรื่องเพศวิถีในสังคมไทย กฤตยา(2554) ชี้ว่าภาคปฏิบัติการของคำสอนต่างๆ ที่ควบคุมเรื่องเพศ โดยใช้อำนาจ ทางวัฒนธรรมเป็นกลไกควบคุมผ่านความคิดเชิงจารีต ประเพณี หรือชุดความคิดต่างๆ ที่ส่งผ่านวาทกรรมหลากหลายแบบ หลากหลายช่องทาง และ สร้างวัฒนธรรมทางเพศสองมาตรฐาน ขึ้นมา นั่นคือ การใช้ความรู้ ความเข้าใจ และค่านิยมต่อเรื่องเพศวิถีต่างชุดกันในการสั่งสอนผู้หญิงกับผู้ชาย โดยผู้ชายจะได้รับ การปลูกฝังเรื่องเพศแบบหนึ่ง และผู้หญิงจะถูกปลูกฝังอีกแบบหนึ่ง สังคมไทยขัดเกลาผู้ชายว่า ควรจะมีประสบการณ์เรื่องเพศก่อนการแต่งงาน ได้รับการยอมรับเป็นบรรทัดฐานในกลุ่มผู้ชาย ดังนั้น ชายไทยแท้ในกรอบเพศภาวะ ที่ว่านี่จึง ‘ต้องเป็นผู้ชายที่เจนโลกโลเกีย มีทั้งทักษะและความรู้ ที่อาจสั่งสมได้จากเพศสัมพันธ์ชั่วคราว ครั้งชั่วคราว จากการซื้อประเวณี และจากผู้หญิงสาวที่ “ไม่รักนวลสงวนตัว” การเป็นชายแต่ขาดประสบการณ์เรื่องเพศ ก็เป็นเหมือนกับอัศวินที่มีอาวุธเป็นเพียงดาบดัดวนที่ขาดการลับคม’ (กฤตยา อาชวนิจกุล และพิศรา แซ่ก้วย, 2551:83) สำหรับผู้หญิงไทยควรต้อง “รักนวลสงวนตัว” ไม่มีเช็กส์ก่อนการแต่งงาน สิ่งที่สังคมไทยต้องการในเชิง อุดมคติ ก็คือ ‘การผลิตมโนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงไทยที่ดี เพื่อเป็น “กุลสตรี” มีคุณสมบัติเป็นแม่บ้าน แม่เรือนอย่างสมบูรณ์ สามารถทำหน้าที่ในการดูแลสมาชิกในครอบครัว ตั้งแต่พ่อ แม่สามี ลูก และพี่น้อง ให้ได้สุขภาพสบายใจ และไม่รู้เรื่องสาเรื่องเพศ’ (กฤตยา อาชวนิจกุล และพิศรา แซ่ก้วย, 2551: 82) กฤตยา (2554) ชี้ว่าวัฒนธรรมทางเพศของไทยหล่อเลี้ยงการมีเพศสัมพันธ์นอกสมรสของผู้ชาย ไม่ได้เปลี่ยนแปลง เลยจากอดีตถึงปัจจุบัน ขณะที่ผู้หญิงถูกสอนให้ไม่ควรสนใจเรื่องเพศ จนถึงทำให้กลัวเรื่องเพศ ส่งผลให้ขาดภูมิคุ้มกันในการสร้างความสัมพันธ์เชิงพิศวาสกับเพศตรงข้าม การขัดเกลาหลอมสร้างชายไทย

และ หญิงไทยด้วยอุดมคติข้างต้น จึงเป็นการเรียนรู้ห่อหลอมและขัดเกลาให้เพศชายทำร้ายเพศหญิงอย่างไม่รู้ตัว และเป็นกระบวนการที่มุ่งควบคุมเพศวิถีของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย มีการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศและเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานของวัยรุ่น ที่ระบุว่า ลูกผู้หญิงจะถูกพ่อแม่ขัดเกลาให้รับรู้และเกรงกลัวอำนาจทางเพศของผู้ชาย ผู้หญิง เกิดความรู้สึกด้อยกว่าผู้ชายในเรื่อง ความสัมพันธ์ทางเพศ รวมถึงเกิดความรู้สึกว่าตัวเองไม่สามารถปกป้องคุ้มครองตัวเองในเรื่องเพศได้ (นิमित มั่งมีทรัพย์, 2542) อย่างไรก็ตามพลังอำนาจของวาทกรรมเชิงจารีตนั้นก็อ่อนกำลังลงทุกวัน การมีเพศสัมพันธ์ ของเยาวชนหนุ่มสาวก่อนการแต่งงาน ได้กลายเป็นบรรทัดฐานใหม่ของคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ในยุคนี้ไปแล้ว สะท้อนว่า ทักษะคิดที่ว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องไม่ควรพูด และไม่ควรรู้ก่อนการแต่งงาน ก็ไม่ เป็นจริงนักในปัจจุบัน (2554) ปรัชญาการณีนี้นี้ทำให้เยาวชนยุคปัจจุบันเหมือนเดินทางอยู่ระหว่าง โลกสองโลก คือโลกที่ยังสอนเรื่องเพศแบบจารีต และโลกที่สัมพันธ์จากเพื่อนฝูง จากการโฆษณาและสื่อบันเทิง เจริญมัย ที่เร่งกระตุ้นให้แสดงและเสพเรื่องเพศ ไม่ว่าจะเป็นการปรุงแต่งเนื้อตัว จริตกิริยา และทักษะในเรื่องเพศอย่างเต็มที่ (กฤตยา อาชวนิจกุล และพริศรา แซ่ก้วย, 2551:89)

สถานการณ์ที่ดำรงอยู่ต่อเนื่องไม่เปลี่ยนแปลงคือปัญหาความรุนแรง และการทำแท้ง ซึ่งผู้หญิงยังคงอยู่ในสถานะที่ได้รับความทุกข์อย่างแสนสาหัส ผู้หญิงต้องกลายเป็นผู้รับผิดชอบและแบกผลลัพธ์ต่างๆที่เป็นความเจ็บปวดทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม สืบเนื่องมาจากการตั้งครมไม่พร้อม โดยปราศจากการช่วยเหลือและสนับสนุนทางสังคมอย่างเป็นระบบ และยังถูกนิยามตามกฎหมายว่า เป็นผู้ประกอบอาชญากรรมอีกด้วยหากตัดสินใจยุติการตั้งครรภ์

ผู้เขียน มองเห็นการเปลี่ยนแปลงเรื่องเพศวิถีในสังคมไทยอีกประการคือ เพศวิถีในพื้นที่ออนไลน์ ด้วยในปัจจุบันกระแสทางเทคโนโลยีมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้คน ในสังคมสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสื่อออนไลน์ และอินเทอร์เน็ตกันเป็นจำนวนมาก อีกทั้ง โทรศัพท์มือถือที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันก็ยังคงพัฒนาให้กลายเป็นโทรศัพท์มือถือในรูปแบบสมาร์ตโฟน ที่สามารถทำได้หลายๆ อย่างในเครื่องเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต การหาเพื่อนผ่าน โปรแกรมประยุกต์ต่างๆ บนไอโฟน การเล่นเกม การพูดคุยกันผ่านแชตบอว์รี่ การถ่ายรูปและคลิป วิดีโอ รวมไปถึงการเผยแพร่รูปภาพและวิดีโอต่างๆ ได้อย่างไร้ขีดจำกัด โทรศัพท์มือถือและสื่อออนไลน์ถูกพัฒนาให้อยู่ในรูปแบบที่มีความน่าสนใจ เข้าถึงได้ง่ายและมากขึ้น โทรศัพท์มือถือในฐานะสื่อออนไลน์ประเภทหนึ่ง จึงกลายเป็นเครื่องมือให้วัยรุ่น ได้สร้างและแสดงอัตลักษณ์ตัวตน ตลอดจนการพัฒนาความสัมพันธ์ทางเพศ การใช้โทรศัพท์มือถือและสื่อ ออนไลน์ต่างๆ ในรอบสิบปีที่ผ่านมา จึงเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของวัยรุ่น รูปแบบการเรียนรู้ รูปแบบทางเลือกความบันเทิง โดยเฉพาะการเกิดเครือข่ายทางสังคมและการดำรงเครือข่ายทางสังคมผ่านการใช้อีเมล เว็บไซต์ การส่งข้อความ เว็บบแคม และผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ บนสมาร์ตโฟน (พิมพ์วิมลย์ บุญมงคลและคณะ, 2555) ทำให้ใน

กลุ่มวัยรุ่นมีการรับเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาผสมผสาน กับวิถีชีวิต พฤติกรรม ตัวตน รวมทั้งวิถีคิดของตน จนทุกวันนี้คงไม่ผิดมากนัก หากจะกล่าวว่ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตและสื่อออนไลน์เป็นวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลยิ่งของเยาวชน เพราะวัยดังกล่าวเป็นวัยที่มีความสนใจต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ส่งผลให้วัยรุ่นต้องมีการเสพเทคโนโลยีเหล่านี้ในการติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งรูปแบบ วิถีชีวิตของเยาวชนที่ต้องการเวลาและพื้นที่ในการแสวงหาตัวตนและประสบการณ์ชีวิต ก็เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวอีกด้วย (รณภูมิ สามัคคีคารมย์และคณะ, 2551)

4) เพศภาวะและเพศวิถีของวัยรุ่น

ตัวแบบคำอธิบายพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัยของวัยรุ่น

มาตรการดำเนินงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความเสียหายทางเพศที่ผ่านมา (Parker, 2001) โดยเฉพาะในปัญหาการแพร่ระบาดของเอดส์ มักใช้กระบวนการทัศนคติเดิมที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดทางชีวการแพทย์ ระบาดวิทยา และจิตวิทยา แม้ว่าในระยะต่อมา นโยบายทางการแพทย์และสาธารณสุขในด้านการป้องกันความเสียหายทางเพศจะยกระดับไปสู่การให้ความสำคัญกับความเสียหายในระดับปัจเจกบุคคล และให้ความสนใจกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายมากขึ้น แต่ก็ยังอยู่ภายใต้โครงสร้างการครอบงำด้วยจารีตประเพณีหลักของสังคม ที่เกี่ยวข้องกับเชื้อชาติ ชนชั้น เพศภาวะ เพศวิถี ซึ่งล้วนเป็นอคติทางสังคมที่ซ่อนอยู่ภายใต้บริบททางสังคมดังกล่าวที่ให้ความสำคัญกับความเป็นผู้ชายผ่านระบบผู้เชี่ยวชาญ สร้างสถานะที่ดียกกว่าให้กับผู้หญิงโดยสร้างความคาดหวังและจับจ้องกับกลุ่มผู้หญิงและวัยรุ่น (Ahlberg, et al., 2001; ซลิตาภรณ์ สงสัมพันธ์, 2547; Saleh, et al., 2009) มุมมองดังกล่าวจึงยังมีความห่างไกลอย่างมากจากชุดความซับซ้อนของปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างที่มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างความเสี่ยงในประชากรกลุ่มต่างๆ (Schoepf, 2001) รวมไปถึงแนวคิดจิตวิทยาบุคคลที่ไม่สามารถอธิบายชุดความซับซ้อนดังกล่าวได้ ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกันพบว่าแม้จะมีการส่งเสริมการให้ความรู้และการใช้ถุงยางอนามัยในสังคมไทยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องมานานกว่า 20 ปีแล้วก็ตาม แต่ก็พบว่าการใช้ถุงยางอนามัยยังคงไม่ได้เป็นบรรทัดฐานในชีวิตทางเพศของคนไทยแต่อย่างใด (นิวัตร สุวรรณพัฒนา และคณะ, 2555; นภาพร หะวานนท์ และคณะ, 2555) นโยบายจากภาครัฐในการดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาการติดเชื้อเอชไอวี โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ มาจากองค์ความรู้ที่ถูกครอบงำโดยการแพทย์และระบาดวิทยาเป็นหลักไม่ได้ให้ความสนใจในความสัมพันธ์ของบทบาททางเพศภาวะและการให้ความหมาย หรือพฤติกรรมทางเพศและการให้ความหมายที่ถูกก่อรูปโดยปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ปฏิบัติการทางเพศเป็นผลมาจากปัจจัยที่มีความซับซ้อนลึกซึ้งและมีความหลากหลายมากกว่าที่จะใช้องค์ความรู้ทางการแพทย์ในการทำความเข้าใจ (Schoepf, 2001)

กล่าวให้เฉพาะเจาะจง มาตรการการป้องกันความเสี่ยงทางเพศกระแสนี้ที่ผ่านมา คือ การให้ความรู้ การสร้างการตระหนักรู้ ซึ่งมีฐานคิดที่ว่าบุคคลมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยเนื่องจากไม่มีความรู้โดยมุ่งแก้ไข ปัญหาผ่านปัจเจก และการส่งเสริมการใช้ถุงยางอนามัยที่ใช้แนวคิดทางการแพทย์และระบาดวิทยาในการ ป้องกันความเสี่ยงโดยการใช้ถุงยางอนามัยตัดช่องทางในการรับและการถ่ายทอดโรค ที่มีความพยายามของทั้ง ภาครัฐและองค์กรเอกชนผ่านมาตรการการดำเนินงานในหลากหลายรูปแบบ และยังคงมีความพยายามในการ พัฒนามาตรการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการใช้ถุงยางอนามัยอย่างต่อเนื่องและยาวนานทั้งผ่านรูปแบบเพื่อน ช่วยเพื่อน และผู้จำหน่ายถุงยางอัตโนมัติ การสร้างการยอมรับการใช้ถุงยางอนามัยผ่านสื่อต่างๆ (นิวัตร สุวรรณพัฒนา และคณะ, 2555; นภาพรณีย์ หะวานนท์ และคณะ, 2555)

จากแนวคิดเรื่องเพศสภาพ เพศวิถี และภาพตัวแทนความหมายของวัยรุ่น ที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็น ได้ว่าคำอธิบายปัญหาพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัยของวัยรุ่น มีมากกว่าการมองเป็นเพียงปัจจัยระดับ บุคคล หรือการขาดความรู้ แต่เป็นเรื่องระบบความคิด ความเชื่อเรื่องเพศในบริบทสังคมที่วัยรุ่นดำรงอยู่ ซึ่ง ส่งผลต่อรูปแบบการแสดงออกเรื่องเพศ แบบแผนพฤติกรรมทางเพศ บทบาทและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างหญิงชาย ในเรื่องเพศ

ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ คือสังคมไทยมีลักษณะสังคมชายเป็นใหญ่ (patriarchy society) ที่ได้ กำหนดกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และให้อำนาจ และอภิสิทธิ์ เรื่องเพศ แก่เพศชาย มากกว่าเพศหญิง หรือกล่าว อีกอย่างเรื่องเพศเป็นมาตรฐานเชิงซ้อน (double standard) กล่าวคือ เริ่มจากผู้ชายได้รับการเลี้ยงดูที่แตกต่าง จากผู้หญิง ผู้ชายจะถูกสอนให้เป็นผู้นำตั้งแต่เด็ก เด็กชายไม่ต้องอยู่กับบ้าน แต่จะสามารถออกไปแสวงหา ประสบการณ์ต่างๆนอกบ้านได้โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องเสียหาย ดังนั้น เมื่ออย่างเข้าสู่วัยรุ่นซึ่งเป็นวัยเจริญพันธุ์ ผู้ชายมีอิสระที่จะเรียนรู้เรื่องเพศสัมพันธ์โดยไม่ได้รับการตำหนิซึ่งจะตรงข้ามกับเพศหญิง กิจกรรมทางเพศจึง เป็นเรื่องของผู้ชาย เนื่องจากผู้ชายต้องเป็นผู้นำ เป็นผู้สามารถแสดงออกได้อย่างเปิดเผย ผู้หญิงไม่ควรมี เพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานเพราะเป็นความประพฤติที่ไม่เหมาะสม แสดงถึงการเป็นผู้หญิงไม่ดี และเป็นจะเป็น แม่ที่ไม่ดีต่อไป กระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้ ส่งผลอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นไทย และ ส่งผลต่อการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยของทั้งหญิงและชาย

ความคาดหวังการแสดงออกทางเพศ ที่ส่งเสริมให้ผู้ชายแสวงหาคู่จนอนได้หลายคน อันเป็นการบ่งบอก ถึงความเป็นชายแท้ หรือเป็นธรรมชาติของชาย เป็นเงื่อนไขสำคัญของการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ กิจกรรมเพศจึง พบในวัยรุ่นชายมากกว่าวัยรุ่นหญิงอย่างชัดเจน เช่น อายุเริ่มต้นของการมีเพศสัมพันธ์ ประสบการณ์ทางเพศ และความถี่ทางเพศ ภายใต้วัฒนธรรมทางเพศที่ว่า ผู้ชายที่แท้ต้องสามารถหาประสบการณ์ทางเพศก่อนการ แต่งงาน ต้องมีประสบการณ์ ต้องมีความสามารถในเรื่องเพศ และเป็นธรรมชาติที่ผู้ชายมีความต้องการทางเพศ มากกว่าหญิง ดังนั้นผู้ชายจึงสามารถแสดงพฤติกรรมทางเพศได้อย่างเปิดเผยโดยอิสระและมีอำนาจควบคุมใน

เรื่องเพศ โดยพบว่าชายไทยมักมีเพศสัมพันธ์กับโสเภณีหรือที่เรียกว่า ซีนครู เพื่อที่จะเรียนรู้เรื่องเพศ ซึ่งจะส่งเสริมความเป็นชาย ในขณะที่เดียวกัน เมื่อเริ่มคบหาเป็นแฟน ผู้ชายถูกคาดหวังให้เป็นผู้เริ่มความสัมพันธ์ เป็นต้น แนวคิดเช่นนี้ในขณะที่เดียวกัน อาจทำให้ทั้งผู้หญิงเกิดความเสียวขึ้นได้ เพื่อรักษาพรหมจรรย์ผู้หญิงอาจเลี่ยงไปมีเพศสัมพันธ์ในลักษณะอื่นเช่นทางปาก หรือทางทวารหนัก ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคอย่างมาก

บทบาทหญิงชายตามเพศภาวะและความคาดหวังจากเพศภาวะทำให้การใช้ความรู้เป็นเรื่องยาก หากผู้หญิงไปแสดงท่าทีว่ามีความรู้เรื่องเพศ แสดงว่าเป็นผู้หญิงไม่เรียบร้อยเป็นผู้หญิงก้ำกั้น แม้มีความรู้เรื่องการป้องกันไม่ให้ติดเชื้อเอดส์ก็อาจไม่กล้าพูดคุยกับสามีหรือคู่วัก วิธีการป้องกันต่าง ๆ ที่ผู้หญิงรับถ่ายทอดมาไม่ว่าจะเป็นการละเว้นการมีเพศสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ต่อคู่ของตนไม่ไปหาคนอื่นเลยหรือมีเพศสัมพันธ์กับคนอื่น หรือการใช้ถุงยางอนามัย ผู้หญิงอาจไม่มีอำนาจควบคุมเรื่องเหล่านี้ได้เลย เด็กผู้หญิงถูกคาดหวังว่าต้องไม่มีเพศสัมพันธ์ในวัยเยาว์ดังนั้นจึงลำบากที่จะเข้าถึงข้อมูลเรื่องเอดส์ ไม่ควรพูดคุยในเรื่องเพศ ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าเป็นเรื่องน่าอายถ้าจะพูดเรื่องนี้ เมื่อทั้งสองเพศถูกหล่อหลอมให้รับรู้ในเรื่องเพศแตกต่างกัน จึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมาไม่ว่าจะเป็นการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานในวัยรุ่นและการตั้งครรภ์ ที่มักลงเอยด้วยการทำแท้งในทางกลับกัน การที่ผู้ชายถูกคาดหวังให้รู้เรื่องเพศก็อาจเป็นปัญหา “การเป็นลูกผู้ชาย” คือต้องรู้วิธีการร่วมประเวณีว่าจะทำอย่างไร ซึ่งอาจทำให้ผู้ชายอึดอัดหรืออายในการที่จะบอกว่าเขาไม่รู้อะไรบ้าง ทำให้เป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการในเรื่องโรคเอดส์

นอกจากนั้นรากฐานปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพทางเพศของวัยรุ่นหญิงเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องความเสี่ยงอันเนื่องมาจากความเปราะบางทางเพศ และพฤติกรรมความเสี่ยงเรื่องเพศเพศสัมพันธ์ และการมีความสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน ซับซ้อน ทั้งในระดับบุคคลและสังคมในระดับโครงสร้างสังคม ความเสี่ยง และพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นหญิงมีความเกี่ยวข้องกับเพศภาวะและเพศวิถีที่ถูกสร้างขึ้นทางสังคม ซึ่งเกิดจากการครอบงำของระบบลำดับชั้นที่เพศชายเป็นผู้กำหนดทำให้เกิดโครงสร้างความไม่เท่าเทียมของเพศหญิง ที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีความสัมพันธ์ทางเพศและอำนาจ การครอบงำวัยรุ่นหญิงและผู้หญิงโดยนำลงสู่วาทกรรมทางศีลธรรม ทำให้ผู้หญิงขาดอิสระและเสรีภาพในการเลือกและการตัดสินใจในการมีความสัมพันธ์ทางเพศ โดยเฉพาะในผู้หญิงที่มีอายุน้อยจะมีทางเลือกในการตัดสินใจในเรื่องการมีความสัมพันธ์ทางเพศน้อยลง เนื่องจากการตัดสินใจในเรื่องของการมีปฏิบัติการทางเพศมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม บรรทัดฐาน และบทบาททางเพศที่ถูกกำหนดขึ้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการมีความสัมพันธ์ทางเพศและอำนาจ เนื่องจากเพศวิถีถูกสร้างขึ้นโดยสังคมวัฒนธรรมเป็นผลผลิตที่มีความซับซ้อนที่เกิดจากการโต้ตอบที่เป็นพลวัตระหว่างความปรารถนา ความพึงพอใจ จินตนาการและการสื่อสาร และขนบธรรมเนียมของสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ ที่ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนดโดยความคาดหวังทางเพศภาวะที่มีความแตกต่างหลากหลาย เป็นขบวนการที่ต่อเนื่อง วัยรุ่นหญิงถูกกระทำเป็น

วัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงและในเวลาเดียวกันวัยรุ่นหญิงก็เป็นผู้กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นเดียวกัน (Few, 1997)

ในระบบวัฒนธรรมแบบแผนทางวัฒนธรรมที่อุดมไปด้วยระบบการให้คุณค่าและการให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ส่งผลต่อความเสี่ยงและพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นหญิง อุดมการณ์เรื่องเพศภาวะและเพศวิถีที่ปัจจัยทางสังคม เช่น ความยากจน อำนาจทางเพศภาวะ อคติทางชาติพันธุ์ การกดขี่ทางเพศ ที่นำมาซึ่งรูปแบบของ “ความรุนแรงทางโครงสร้าง” และปฏิบัติการที่เป็นผลลัพธ์จากปฏิสัมพันธ์ของวัยรุ่นในฐานะผู้กระทำการกับรูปแบบโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความเฉพาะเจาะจงที่นำมาซึ่งบริบทความเสี่ยงที่อยู่รายรอบตัวพวกเขา (Schoepf, 1995; Farmer, 1995; Kaufman et al, 2007; Barrow, 2007) ดังเช่นตัวอย่างของการศึกษาในกลุ่มวัยรุ่นชนเผ่าอเมริกันอินเดียนที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบตอนเหนือของอเมริกาเพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบของบริบทความเสี่ยงสำหรับปฏิบัติการทางเพศและผลลัพธ์ทางสุขภาพที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม จากการสูญหายไปของประเพณีการหาคู่แบบดั้งเดิมและพิธีการการเริ่มต้นของวัยรุ่นหนุ่มสาว ที่เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายไม่ได้มีการนัดพบกันในรูปแบบเดิม เช่น การออกไปชมภาพยนตร์ แต่เป็นรูปแบบของการจัดงานปาร์ตี้ที่มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และสารเสพติด และการเริ่มมีประสบการณ์ทางเพศตั้งแต่อายุน้อย (ก่อนอายุ 13 ปี) ที่ถือว่าการมีปฏิบัติการทางเพศเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ซึ่งในประวัติศาสตร์ของชนเผ่าจะเริ่มในช่วงอายุ 16-17 ปี วัยรุ่นที่มีอายุน้อยจะมีความเปราะบางอย่างมากต่อแรงกดดันจากเพื่อนของ “การเป็นเหมือนคนอื่นๆ” และ “การพิสูจน์ถึงความเป็นผู้ใหญ่” ที่พบเห็นได้ในกลุ่มวัยรุ่นที่มีชีวิตอยู่ภายใต้บริบทของการสูญเสียความสัมพันธ์กับครอบครัว วัฒนธรรม และชุมชนของพวกเขา ที่นำมาซึ่งการสร้างอัตลักษณ์ที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในตนเองของพวกเขา ซึ่งนำพวกเขาไปสู่สถานการณ์ที่มีความเสี่ยงทางเพศจำนวนมากจากการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และการใช้สารเสพติดที่สร้างโอกาสสำหรับการข่มขืนที่รวมไปถึงการข่มขืนกลุ่มและการกระทำทารุณทางเพศ การสร้าง “กฎ” สำหรับเด็กผู้หญิงของการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และตามมาด้วยการมีปฏิบัติการทางเพศ และการมีปฏิบัติการทางเพศของเด็กผู้หญิงเพื่อแสดงถึงความเป็นหญิงสาวไม่ใช่เด็กผู้หญิงเล็กๆ ในประเด็นของการใช้ถุงยางอนามัยที่อยู่บนหลักการของความสะดวกใช้ และการมองว่าความสัมพันธ์ในงานปาร์ตี้เป็นการมีความสัมพันธ์แบบ “one-night hook-up” ทำให้มีการใช้ถุงยางอนามัยอยู่ในระดับต่ำ นำมาซึ่งผลลัพธ์ทางสุขภาพที่เป็นอันตราย อาทิเช่น โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์โรคเอดส์ รวมถึงการตั้งครภ์ในวัยรุ่นในสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับวัยรุ่นผิวขาว (Kaufman et al, 2007) การส่งเสริมการศึกษาวิจัยในแง่มุมทางวัฒนธรรมที่ยกระดับไปสู่วัฒนธรรมทางเพศและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อค้นหาสาเหตุและสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการมีปฏิบัติการทางเพศที่มีความเสี่ยงซึ่งขับเคลื่อนการแพร่ระบาดของโรคเอดส์จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงสาเหตุ

ของปัญหาสุขภาพทางเพศจากการมีเพศสัมพันธ์ที่มีความเสี่ยงที่ยังคงพบสูงในกลุ่มวัยรุ่น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำหรับการออกแบบนโยบายที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป (Barrow, 2007)

6) ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ถุงยางอนามัยในวัยรุ่น: ภาพสะท้อนเพศสภาพและเพศวิถีวัยรุ่น

ถุงยางอนามัยยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญในการป้องกันผลกระทบของการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย ในขณะที่การพูดคุยสื่อสารระหว่างกันในเรื่องเพศของหญิงชายมีน้อย การใช้ถุงยางอนามัยในกลุ่มวัยรุ่นด้วยกันเองพบในอัตราต่ำ เมื่อเทียบกับการใช้กับหญิงบริการทางเพศโดยพบปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการไม่ใช้ถุงยางอนามัยในวัยรุ่นคือ

1. วัยรุ่นมองว่าการใช้ถุงยางอนามัยไม่เหมาะสมในความสัมพันธ์ฉันท์คู่รัก เพราะทำให้เกิดความไม่ไว้ใจและขาดความใกล้ชิด เพราะถุงยางอนามัยถูกรับรู้ว่าเป็นสิ่งที่ใช้กับหญิงบริการทางเพศ “ผมว่ามีเพศสัมพันธ์กับแฟนไม่เสี่ยงครับ เพราะมันใจทั้งแฟนผมและผม ก็ไม่ได้ประพุดตินอกล้นนอกทาง คือผมกับแฟนคบกันมา 2 ปีแล้ว แฟนอยู่กับเราตลอด จะไปมีคนอื่นเป็นไปไม่ได้”

2. การขาดการรับรู้ถึงความเสี่ยงต่อการติดโรคเอดส์จากคู่นอน วัยรุ่นรับรู้ว่าเป็นความเสี่ยงคือการเพศสัมพันธ์กับคนที่จัดได้ว่าล่าสอน แต่กับแฟนหรือคู่รักไม่คิดว่าเสี่ยง

“ไม่เสี่ยงครับ เพราะผมเลือกคบผู้หญิงดีครับ ผู้หญิงดีก็คือพวกที่จีบยาก ตั้งใจเรียน ไม่เที่ยว คิดว่าผู้หญิงที่มีลักษณะนี้ไม่เสี่ยงครับ พวกเด็กเที่ยวเสี่ยงครับ ดูได้จากร่างกายว่ามีตุ่มหรือไม่ ดูจากการแต่งตัวแบบแต่งตัวโป๊เกินไป ขอบปากถ้าปากซีด แสดงว่าเที่ยวเก่ง กินเหล้า สูบบุหรี่จัด”

3. ความเชื่อเกี่ยวกับผลเสียของการใช้ถุงยางอนามัย โดยที่รับรู้ว่าเป็นถุงยางอนามัยลดความรู้สึกพึงพอใจทางเพศ

เพราะขัดจังหวะ บั่นทอนรสสัมผัสทางเพศ ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

“ถุงยางอนามัยมันมีสารอะไรลิ้นๆ ทำให้ไม่สนุก มันไหลไปไหลมา มันไม่สัมผัสโดยตรง มันเหมือนมีอะไรมากั้น มันไม่เหมือนเนื้อกับเนื้อครับ มันทำให้ความสุลดลงไปหน่อย และถ้าแฟนมาใช้ถุงยางอนามัยกับผม ผมถือว่าผู้หญิงคนนี้ต้องไปมีอะไรกับผู้ชายคนอื่นมาแน่นอน” (นักเรียนอาชีวศึกษา อายุ 19 ปี)

“ผมว่า มันไม่สนุก ไม่เหมือนเดิม คือมันหลังช้า มันไม่เหมือนของปกติ” (นักเรียนชั้นม. 6 อายุ 18 ปี)

4. วัยรุ่นหญิงถูกคาดหวังว่าต้องไม่รู้จักเรื่องเพศ การที่ตนเองจะเป็นผู้เอ่ยถึงการใช้ถุงยางอนามัยทำให้เป็น

สถานการณ์ที่ยากลำบาก ด้วยเหตุที่ถุงยางอนามัย ถูกใช้กับพฤติกรรมล่าสอนในสังคมไทย

“หนูไม่กล้าบอกให้แฟนใช้ถุงยางอนามัยหรอก เพราะเท่ากับบอกว่า หนูไม่ใช่คนแรกของเขา หรือ ไม่เชื่อใจเขา เรื่องถุงยางเป็นเรื่องของผู้ชาย กังวลว่าเขาจะหมดรัก ถ้าเราไม่ยอมตามใจเขา” (ม. 6 อายุ 18 ปี)

นอกจากนั้นวัยรุ่นจำนวนหนึ่งก็มีพฤติกรรมทางเพศกับเพศเดียวกัน กรณีชายรักร่วมเพศ พบว่าพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี ได้แก่ การมีคู่นอนหลายคน เนื่องจากชายรักร่วมเพศมักไม่เปิดเผยตัวเอง จึงมักไม่มีคู่นอนที่ถาวร เพราะจะทำให้ครอบครัวและสังคมมีพฤติกรรมเช่นนี้ ในกรณีที่เป็น bisexual ก็อาจแสดงพฤติกรรมแบบปกปิดจากการศึกษาของวิภาและคณะ (2547) ศึกษาประสบการณ์ทางเพศกับชายรักชายจำนวน 259 ราย พบว่าร้อยละ 40 เท่านั้นที่มีเพศสัมพันธ์กับแฟนเพียงคนเดียว ที่เหลือมีคู่นอนหลายคน เช่น คนแปลกหน้า คู่ขา แฟนเก่า นอกจากนี้ แบบแผนพฤติกรรมทางเพศและการใช้ถุงยางอนามัย ลักษณะการร่วมเพศในกลุ่มชายรักชายก็เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อโรคเอชไอวี ได้แก่ การใช้ปากและสอดใส่ ซึ่งมีโอกาสสูงในการติดเชื้อโรคเอชไอวี โดยทัศนคติต่อถุงยางอนามัย มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจไม่ใช้ เช่น “ไม่ชินและจะไม่ใช้ปากกับคนที่สวมถุง” “คิดว่าใช้ปากไม่น่าจะติดเอชไอวีได้” “ไม่เป็นธรรมชาติ แพ้สารที่เคลือบทำให้ปากเป็นแผล” “ถุงยางมีรสขม ถ้าใส่แล้วมีคินใช้ปากจะไม่เกิดอารมณ์ และคิดว่าติดโรคน้อย” นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยเกี่ยวกับการรับรู้ว่าเสี่ยงหรือไม่เสี่ยงกับคู่ความสัมพันธ์ก็ส่งผลต่อการตัดสินใจไม่ใช้ เช่น “ไม่ใช้เพราะพาแฟนไปตรวจแล้วจึงมั่นใจ” “ไว้ใจ เพราะแฟนยังเด็ก เราเปิดบริสุทธิ์แฟนเอง” “อยู่กับแฟนมานานแล้วเชื่อใจกัน”

กล่าวโดยสรุป วัยรุ่นไทยเผชิญปัญหาพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัยในหลายมิติ ไม่จำกัดเฉพาะโรคทางเพศ แต่เป็นการมองเพศโดยเชื่อมโยงกับชีวิตและสุขภาพแบบองค์รวมการเสริมสร้างสุขภาวะทางเพศ และเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยในวัยรุ่น ต้องคำนึงถึงบริบท ระบบความคิดความเชื่อและคุณค่าของสังคม อำนาจนิยมในเรื่องเพศ โดยเฉพาะระบบความเชื่อและคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับภาวะความเป็นหญิงเป็นชาย ซึ่งเป็นปัจจัยทับซ้อนกันอยู่ในสังคม และเป็นกำหนดเพศวิถีและสุขภาวะทางเพศของวัยรุ่นดังกล่าว ที่สำคัญพฤติกรรมทางเพศมิได้หมายถึงการเสปส้วางเพียงอย่างเดียว และพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัย ก็มีได้หมายถึงพฤติกรรมทางเพศที่ปลอดภัยจากโรคเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการจัระบบความสัมพันธ์บนความรับผิดชอบการเคารพสิทธิทางเพศระหว่างกันและการทำความเข้าใจกับเพศวิถี (Sexuality) ซึ่งเป็นภาพรวมของความสัมพันธ์ทางเพศ ระบบความคิดความเชื่อเรื่องเพศ รสนิยมทางเพศ ความปรารถนา ความพึงพอใจในเรื่องเพศ การแสดงท่าทีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศด้วย ประการสำคัญแนวคิดเรื่องการใช้ถุงยางอนามัยไม่ใช่เป็นเพียงการมองเพียงเครื่องมือหนึ่งในการป้องกันโรคเท่านั้น หรือให้ความหมายโดยผูกติดกับกลุ่มหญิงบริการ แต่ถุงยางอนามัยเป็นเรื่องของทุกคน ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงคู่รักปรารถนาดีต่อกัน “ถ้าบังเอิญฉันเป็นโรคเธอจะได้ไม่เป็น ฉันไม่ต้องการที่จะแพร่เชื้อให้เธอ” และในขณะเดียวกันเป็นการแสดงออกถึงความห่วงใยตนเอง “ฉันไม่อยากรับเชื้อ

จากเธอ" ด้วย

สรุปและข้อเสนอ

การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัยและการติดเชื้อโรคเอดส์ในกลุ่มวัยรุ่น นั้นจำเป็นต้องพิจารณาถึงประเด็นเกี่ยวข้องกับเพศภาวะและเพศวิถีมาเป็นประเด็นสำคัญ ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะเป็นโรคระบาดที่อาจติดต่อกันได้ทั่วไปไม่ว่าหญิงไม่ว่าชาย ไม่ใช่เพียงเพราะสภาวะทางสรีระของผู้หญิงที่ติดเชื้อได้ง่าย หากแต่เป็นเพราะบริบทสำคัญด้านเพศภาวะที่สังคมประกอบสร้างขึ้นได้ทำให้ทั้งหญิงและชายมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัย และ ผู้หญิงจะมีความเสี่ยงสูง และเพราะบางในการถูกระทำและแบกรับปัญหาเรื่องเพศมากกว่า เพราะความเป็นผู้หญิงและเพศภาวะที่สังคมกำหนดขึ้นทำให้ทำให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะที่มีอำนาจในการตัดสินใจ มีบทบาท มีทรัพยากร ที่จะปกป้องตัวเอง ได้น้อยกว่าผู้ชาย ผู้หญิงหลายคนนั้นติดเชื้อและผู้หญิงอีกหลายคนต้องรับภาระดูแลสมาชิกทั้งผู้หญิงและผู้ชายในครอบครัวที่ติดเชื้อ

ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัยมีเงื่อนไขหลากหลายมิติ ทั้งจากมิติระดับบุคคล ในด้านการมีทัศนคติเชิงลบต่อเรื่องเพศและการเรียนรู้เรื่องเพศที่ไม่เกิดการเรียนรู้สู่สภาวะทางเพศ ค่านิยมความเชื่อ บางประการที่นำไปสู่ความไม่ปลอดภัย ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ ความไม่สามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลสุขภาพทางเพศและเครื่องมือ/อุปกรณ์ เช่น ถุงยางอนามัย (หญิง/ชาย) การเข้าไม่ถึงบริการสุขภาพเพราะความยากจนหรือความอายที่จะรับการตรวจหรือซักถามเรื่องเพศ จากมิติสังคมวัฒนธรรม ในเรื่องบรรทัดฐานของสังคมบางส่วนที่มองเรื่องเพศติดลบจึงปิดกั้นการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ค่านิยมสองมาตรฐาน (double standard) ในเรื่องเพศที่ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงต่างเผชิญความเสี่ยงเรื่องเพศ ผู้หญิงเสี่ยงเพราะความไม่รู้ ขณะที่ผู้ชายเสี่ยงเพราะความรู้ที่ไม่ถูกต้อง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ตั้งอยู่บนฐานของการควบคุม นำไปสู่ปัญหาความรุนแรงทางเพศ ตลอดจนการไม่ตระหนักและเคารพสิทธิทางเพศและสิทธิมนุษยชนของบุคคล เช่น คนที่รักเพศเดียวกัน คนที่รักทั้งสองเพศ และสุดท้ายมิติทางโครงสร้างทางสังคม เช่น การขาดนโยบายสาธารณะที่ใส่ใจสุขภาพทางเพศ ขาดระบบบริการสุขภาพทางเพศที่มีความละเอียดอ่อนต่อผู้รับบริการ มีกฎหมาย/นโยบายที่เอื้อให้ปัญหาเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยดำเนินต่อไป มีการสื่อสารเรื่องเพศต่อสังคมที่ไม่ละเอียดอ่อนและไม่นำไปสู่สภาวะทางเพศ

พฤติกรรมทางเพศทางเพศที่ปลอดภัย ต้องเป็นไปเพื่อความปลอดภัยจากการติดเชื้อโรค ปลอดภัยจากการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อม และปลอดภัยจากความรุนแรง ไม่ถูกบังคับ ไม่ถูกละเมิดและทำร้าย อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง

การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัย มาตรการการต่อสู้การขยายตัวของเอดส์ และการป้องกันรักษาผู้ติดเชื้อไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามเป้าหมายหากมิได้มีการพิจารณาเรื่อง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายซึ่งเป็นรากเหง้าของการประกอบสร้างเพศภาวะในสังคม การใช้
 ถูขยงอนามัย ต้องเป็นเรื่องของคนสองคน ทั้งชายและหญิงที่ต้องร่วมกันรับผิดชอบ การมีเพศสัมพันธ์ต้อง
 ตระหนักถึงความพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ไม่ใช่เรื่องของความสุขของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

การปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ถูกต้องต่อการมองศักยภาพและตัวตนของวัยรุ่นในยุคสมัยใหม่เป็นเรื่องสำคัญ
 ระบบบริการสาธารณสุข ควรมีการขยายขอบเขตการให้บริการวางแผนครอบครัว ให้กว้างไม่จำกัดเฉพาะใน
 กลุ่มผู้ที่สมรสแล้ว เช่น วัยรุ่น คนโสด การให้บริการควรขยายขอบเขตจากการเน้นการให้บริการการคุมกำเนิด
 เป็นหลักไปสู่การให้บริการความรู้ทางด้านเพศศึกษาในด้านต่างๆอย่างกว้างขวางในกลุ่มบุคคลต่างๆ เช่นใน
 วัยรุ่นควรมีความรู้อย่างลึกซึ้ง การให้คำปรึกษาและบริการแก่วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ ให้ความรู้การมี
 เพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัย ควรมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาดูแลเรื่องนี้อย่างจริงจัง

ทางด้านระบบการศึกษา ควรบรรจุความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาในหลักสูตรการเรียนการสอน ซึ่งควรเริ่ม
 สอนตั้งแต่เด็กประถมเนื่องจากในยุคปัจจุบัน เด็กวัยรุ่นมีพัฒนาการเร็วส่งผลให้มีเพศสัมพันธ์เร็ว ควรสอนใน
 เนื้อหาของวิธีการหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ การเจรจาต่อรอง การมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัย การใช้ถูขยง
 อนามัยอย่างถูกต้อง ปลูกฝังค่านิยมที่ดีต่อการใช้ถูขยงอนามัยในเด็กวัยรุ่น

บรรณานุกรม

Aggleton, P. & Warwick, I. (1997). 'Young People, Sexuality, HIV and AIDS Education'. In L.Sherr
 (ed.) AIDS and

Adolescents. Amsterdam, Netherlands: Harwood Academic Publishers

Churnrurtai Kanchanachitra et al. Thai Health (2006). Nakorn Pathom: Institute for Population and
 Social Research, Mahidol University.

Department of Health, Ministry of Public Health. (1999). Induced Abortion: Nationwide Survey in
 Thailand.

Hoffman, N.D. & Futterman, M.D. (1996). 'Youth and HIV/AIDS' in J.Mann & D. Tarantola (eds.) AIDS
 in the World

II: Global Dimensions, Social Roots and Responses. New York: Oxford University Press.

Manopaiboon, C. et al (2003). High rates of pregnancy among vocational school students: results of audio

Computer - assisted self-interview survey in Chiang Rai, Thailand. *Journal of Adolescence* 26 (2003) 517–530

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2549). ฐานคติเรื่องเพศวิถีในนโยบายเรื่องโรคเอดส์ของรัฐไทย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข

นภาพรณี หะวานนท์. (2542). ปัญหาทางเพศของวัยรุ่นและการทำแท้ง ใน *รื้อสร้างองค์ความคิด ผู้หญิงกับสุขภาพ* พิมพวัลย์ บุญมงคล นิภรณ์ สันทหจริยา และคັນสนีย์ เรืองสอน (บรรณาธิการ) ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล

แผนงานสร้างเสริมสุขภาพทางเพศ. (2551). เอกสารแผนงานโครงการ เอกสารอัดสำเนา

พิมพวัลย์ บุญมงคล เพ็ญจันทร์ ประดับมุข และคັນสนีย์ เรืองสอน (บรรณาธิการ) (2541). *องค์ความรู้งานวิจัยเอดส์ด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์* ศูนย์ศึกษาโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล

การตั้งครรภในวัยรุน : ภาพสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางเพศ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญจันทร์ ประดับมุข เซอร์เรอร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ปัญหาการตั้งครรภในวัยรุนเป็นเรื่องที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ องค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดให้ การลดอัตราคลอดในวัยรุนอายุ 15-19 ปี เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) และเป้าหมายพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) กำหนดให้การลดอัตราคลอดในวัยรุนอายุ 10-14 ปีและอายุ 15-19 ปี เป็นส่วนหนึ่งของตัวชี้วัดในการบรรลุเป้าหมายที่ 3 ว่าด้วยการสร้างหลักประกันให้คนมีชีวิตที่มีคุณภาพและ ส่งเสริมสุขภาพที่ดีของคนทุกเพศทุกวัยที่นานาชาติต้องการบรรลุให้ได้ภายในปี พ.ศ.2573 สำหรับประเทศไทย การตั้งครรภในวัยรุนไม่เพียงแต่เป็นปัญหาด้านสุขภาพ แต่ยังเป็นปัญหาด้านประชากรที่ส่งผลต่อการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอีกด้วย เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทยมีอัตราเจริญพันธุ์รวมอยู่ในระดับ ต่ำโดยผู้หญิงวัยเจริญพันธุ์อายุ 15-49 ปี มีบุตรเฉลี่ยเพียง 1.6 คน ซึ่งอยู่ในระดับต่ำกว่าอัตราทดแทนทาง ประชากร อัตราการเกิดโดยรวมของประเทศไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันประเทศไทยจะเข้าสู่สังคม สูงวัยอย่างสมบูรณ์คือ มีสัดส่วนประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ในอีก 5 ปีข้างหน้า การ ตั้งครรภในวัยรุนและการให้ความช่วยเหลือแก่วัยรุนที่คลอดบุตรและครอบครัว จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับคุณภาพของประชากรที่เกิดขึ้นใหม่ อีกทั้งเป็นการวางรากฐานที่สำคัญให้กับเด็ก และวัยรุนที่ จะเข้าสู่วัยแรงงานในอนาคตได้อย่างมีคุณภาพ เพื่อรองรับโครงสร้างทางประชากรในประเทศ ที่เปลี่ยนแปลง ไป

สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบ

จากรายงานสถิติสุขภาพโลกขององค์การอนามัยโลก พบว่าประเทศไทยมีอัตราการคลอดบุตร ของ วัยรุนอยู่ในลำดับที่ 5 ของกลุ่มประเทศอาเซียน โดยมีอัตราการคลอดบุตรจำนวน 47 คน ต่อผู้หญิงในวัยรุนอายุ เดียวกันหนึ่งพันคน (World Health Organization 2013: 155 - 165) ประกอบกับข้อมูลของสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ระบุว่า จำนวนการคลอดบุตรในผู้หญิงไทยอายุ 10 - 19 ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 (โครงการประเมิน เทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ 2556: 22) ข้อมูลดังกล่าวสามารถสะท้อนถึงความเสี่ยงในด้านการ ตั้งครรภในวัยรุนของไทยได้อย่างชัดเจน อีกทั้ง ความรุนแรงของปัญหาการตั้งครรภในวัยรุนของไทยยังเป็นสิ่งที่น่ากังวลใจเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจาก

ข้อมูลของกรมอนามัย พบว่าการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 ในปี พ.ศ. 2544 เป็นร้อยละ 40 ในปี พ.ศ. 2552 และพบว่าอายุที่เริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง (คณะกรรมการสาธารณสุข 2554: 4-5, 15-29)

นอกจากนั้น วัยรุ่นอายุ 10-19 ปี ที่คลอดบุตรซ้ำหรือคลอดเป็นครั้งที่สองขึ้นไปมีมากถึง 12,700 คน หรือเท่ากับร้อยละ 12.2 ของการคลอดในวัยรุ่นอายุ 10-19 ปีทั้งหมด การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ.2555 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าวัยรุ่นอายุ 15-19 ปีที่มีบุตรแล้วเกือบครึ่งหนึ่งเป็นการตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจ ส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในระดับยากจนมาก ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และพื้นที่นอกเขตเทศบาลมีอัตราการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นสูงกว่าพื้นที่ในเขตเทศบาล

ผลกระทบจากการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นส่งผลกระทบต่อสุขภาพต่อตัวแม่ วัยรุ่นและทารก เนื่องจากวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์มีความเสี่ยงต่อภาวะแทรกซ้อนจากการตั้งครรภ์สูงกว่าหญิงตั้งครรภ์ที่มีอายุมากกว่า เช่น การเสียชีวิตของมารดา การเสียชีวิตของทารก ทารกน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ โดยสถิติพบว่าในปี 2555 เด็กแรกเกิดน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ (ต่ำกว่า 2,500 กรัม) ในกลุ่มมารดาวัยรุ่นอายุ 15 ปี และ 15-19 ปี มีถึงร้อยละ 18.2 และ 13.7 ตามลำดับ ยิ่งไปกว่านั้น แม่วัยรุ่นยังมีความเสี่ยงต่อการทำแท้งที่ไม่ปลอดภัยซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต ข้อมูลจากการศึกษาสถานการณ์การแท้งในประเทศไทย พ.ศ. 2558 พบว่า ประมาณหนึ่งในสี่ของผู้ป่วยทำแท้งที่มีภาวะแทรกซ้อนและเข้ามารับบริการรักษาที่โรงพยาบาลเป็นวัยรุ่นที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นยังส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษาหน้าที่การงาน รวมทั้งรายได้ในอนาคต จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2556 พบว่าร้อยละ 32 ของวัยรุ่นอายุ 15-19 ปี ต้องออกจาก การศึกษา ซึ่งการตั้งครรภ์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้องหยุดเรียน และข้อมูลจากสำนักเลขาธิการสภาการศึกษา รายงานการเพิ่มขึ้นของอัตราการออกจากโรงเรียนกลางคันของนักเรียนด้วยเหตุผลในระหว่าง

การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเป็นการสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางด้านโอกาสในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน อย่างหนึ่ง อย่างเช่น การที่เด็กหรือวัยรุ่นบางกลุ่มไม่ได้รับการศึกษาเรื่องเพศศึกษาที่เหมาะสมกับวัย เป็นการถูกปฏิเสธสิทธิในการได้รับความรู้และการพัฒนาตนเอง การที่เด็กวัยรุ่นบางส่วนตั้งครรภ์ เนื่องจากถูกล่วงละเมิดทางเพศเป็นการละเมิดสิทธิของเด็กที่จะได้รับความคุ้มครอง นอกจากนี้ถือได้ว่าแม่วัยรุ่นบางคนที่มีอาการแทรกซ้อนจากการคลอดก่อนวัยอันควรถูกละเมิดสิทธิในการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน

ปัจจัยทางสังคมที่กำหนดปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น

ปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มหรือลดการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นนั้นมีความซับซ้อนและเกี่ยวโยงกับหลายมิติ สภาพสังคมปัจจุบันส่งผลให้การดำรงชีพของครอบครัวไทยจำนวนมากต้องดิ้นรน พ่อแม่ผู้ปกครองต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพเป็นผลให้ครอบครัวส่วนหนึ่งไม่สามารถดูแลบุตรหลานให้เติบโตอย่างมี

คุณภาพ เด็กจำนวนมากไม่สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของตนเองเมื่อก้าวเข้าสู่วัยรุ่น และไม่อาจปรับตัวให้เท่าทันสภาพแวดล้อมรอบตัวได้ ประกอบกับการพัฒนาด้านสาธารณสุขและการกินอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้เด็กเติบโตสู่วัยเจริญพันธุ์ได้เร็วขึ้น การขาดโอกาสเรียนรู้เรื่องเพศวิถีศึกษา การไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพที่เป็นมิตร การเข้าถึงสื่อทุกรูปแบบได้ โดยไร้ขีดจำกัด ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมทางเพศเร็วขึ้นโดยขาดความรู้ ความเข้าใจ ขาดการฝึกฝนทักษะชีวิต

บทบาทเพศ ข้อมูลที่มักจะไม่มีการกล่าวถึงเมื่อพูดถึงเรื่องการตั้งครรภในวัยรุ่นคือ ผู้ชายหายไปไหน พ่อของเด็กที่เกิดจากแม่วัยรุ่นเป็นใคร ผู้ชายที่เป็นพ่อมีส่วนร่วมเลี้ยงดูลูกที่เกิดจากแม่วัยรุ่นอย่างไร แม้ว่าข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญที่จะช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายและผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงการป้องกันและแก้ปัญหาการตั้งครรภและการคลอดในวัยรุ่นได้อย่างรอบด้าน ในความเป็นจริงกลับพบข้อมูลเกี่ยวกับพ่อของเด็กที่เกิดจากวัยรุ่นน้อยมาก ข้อมูลการสำรวจสำมะโนและการเคหะแห่งชาติปี พ.ศ. 2553 ชีวร้อยละ 13.3 ของผู้หญิงอายุ 15-19 ปีสมรสหรือเคยสมรสแล้ว แต่ข้อมูลที่ไม่ปรากฏแน่ชัดคือคู่สมรสของหญิงวัยรุ่นเหล่านี้เป็นใคร มีจำนวนไม่น้อยเพียงใดที่เป็นผู้ชายอายุมากกว่าผู้หญิงมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้ชีวิต คู่แบบความสัมพันธ์ต่างตอบแทน (Transactional sex) อาทิ ฝ่ายชายให้การเกื้อกูล เลี้ยงดู ส่งเสีย ให้เรียนหนังสือ มีเด็กหญิงวัยเรียนจำนวนมากน้อยเพียงใดที่ต้องอยู่กับชายที่มีอายุมากกว่าด้วยเหตุผลทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม มีวัยรุ่นหญิงชายจำนวนมากน้อยเพียงใดที่ พัฒนาความสัมพันธ์จากเพื่อนเป็นคู่ชีวิต แต่สุดท้ายเมื่อผู้หญิงตั้งท้อง ผู้ชายหายไปปล่อยให้หญิงวัยรุ่นเลี้ยงลูกตามลำพัง กลายเป็น "แม่เลี้ยงเดี่ยววัยใส"

โลกยุคสมัยใหม่ จากรายงานวิจัยของ ศิริพร จิรวัฒน์กุล ได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ สรุปรูปแบบหนึ่งสู่การตั้งครรภของวัยรุ่นได้ดังนี้ 1) มือถือสื่อสัมพันธ์ - ด้วยความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ทำให้โลกไร้พรมแดน เด็กสามารถเข้าถึงทั้งโทรศัพท์มือถือที่กลายเป็นห้องแชทเคลื่อนที่ อินเทอร์เน็ต ช่องทางการแลกเปลี่ยนส่งคลิปวิดีโอ ทั้งนี้เมื่อได้เบอร์โทรศัพท์มือถือแล้วก็คุยกันทางโทรศัพท์ จึงยากแก่การป้องกัน 2) เป็นแฟนกันนะ - เมื่อได้คุยกันแล้วก็เข้าสู่การขอเป็นแฟน มีทั้งผู้ชายเป็นผู้ขอและผู้หญิงเป็นผู้ขอ ระยะเวลาที่ขอมีตั้งแต่เริ่มคุยกัน ครั้งแรกไปจนถึงเป็นสัปดาห์ ในระหว่างนั้นก็นัดพบ และไปเที่ยวสถานที่ต่างๆ ด้วยกัน 3) การมีเพศสัมพันธ์กันครั้งแรกของคู่วัยรุ่นหญิงชายอาจไม่ใช่เพศสัมพันธ์ครั้งแรกของแต่ละคน เกิดขึ้นได้ตั้งแต่วันแรกที่ทำ ความ รู้จักกันไปจนถึงคบกันเป็นปี ทั้งนี้กลุ่มที่มีเพศสัมพันธ์กันในสัปดาห์แรกที่รู้จักกันนั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้ผ่านการเป็นแฟน แต่มาจากการมาสนุกกัน หรือการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เป็นต้น คิดไม่ทัน 4) ไม่ทันคิด - เหตุผลที่ไม่ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์ พบเหตุผล อาทิเช่น ไม่ได้เตรียมถุงยางไว้ เวลาจำกัด ไม่คิดว่าจะมีเพศสัมพันธ์ คิดว่าไม่ท้อง เพราะครั้งก่อนๆ ก็ไม่ท้อง คิดว่าไม่เป็นไร ครั้งเดียวเท่านั้น ใส่แล้วไม่สนุก ถูกบังคับ ปฏิเสธไม่ได้ เป็นต้น 5) เลยตามเลย - เมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกแล้ว มักจะมีครั้งต่อไป โดยใช้โอกาสเทศกาล การหนีเรียน หรือช่วงเวลาที่ไม่มีใครอยู่บ้าน

การศึกษาของวัยรุ่นหญิง การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เด็กหญิงที่ไม่ได้อยู่ในโรงเรียนมีโอกาสที่จะเป็น คุณแม่วัยรุ่นมากกว่าเด็กหญิงวัยเดียวกันที่ได้เรียนหนังสือ หญิงวัยรุ่นที่แต่งงานก่อนอายุ 18 ปีจำนวนมาก เป็นเด็กที่ไม่ได้เรียนหนังสือก่อนหน้านี้ แม้จะมีนโยบายที่ต้องการให้เด็กไทยได้รับการศึกษาอย่างถ้วนหน้า เด็กไทยทุกคนได้เรียนฟรีจนจบการศึกษา ภาคบังคับเป็นเวลา 9 ปี หรืออยู่ในช่วงอายุ 5-17 ปีโดยประมาณ กลับพบว่ามียุวกนักเรียนที่ต้องออกจาก โรงเรียนกลางคันจำนวนมากในแต่ละปีโดยอัตราคงอยู่ของนักเรียนในระดับมัธยมต้นและมัธยมปลายอยู่ในระดับที่น่าเป็นห่วง

การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก แม้ว่าพ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือครูบางคนจะบอกกล่าวสั่งสอนให้ลูกหลานและนักเรียนมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกหลังแต่งงาน แต่ในความเป็นจริงแล้ว คนไทยจำนวนมากมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกก่อนแต่งงานและ ตั้งแต่นั้นยังเป็นวัยรุ่นข้อมูลจากการสำรวจอนามัยการเจริญพันธุ์แห่งชาติปี 2552 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งสุ่ม ตัวอย่างประชากรทั่วประเทศ พบว่าร้อยละ 41.4 ของประชากรอายุ 15-24 ปีเคยมีเพศสัมพันธ์ โดย เป็นผู้ที่สมรสแล้วร้อยละ 29 (ร้อยละ 19.5 ในชาย ร้อยละ 39 ในหญิง) และเป็นคนโสดที่เคยมีเพศสัมพันธ์ร้อยละ 12.4 (ร้อยละ 21.1 ในชาย ร้อยละ 3.4 ในหญิง) และอีกร้อยละ 7.5 ปฏิเสธไม่ตอบว่า ตนเคยมีเพศสัมพันธ์หรือไม่

สถานที่ที่วัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกนั้น มากกว่าครึ่งหนึ่งเกิดที่บ้าน ตามด้วยโรงแรม ห้องเช่า และหอพัก ทำให้เกิดคำถามว่าผู้ปกครองได้มีการสนทนาเรื่องเพศสัมพันธ์กับวัยรุ่นมากน้อยแค่ไหน รายงานชิ้นหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2549 แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองจำนวนเพียงร้อยละ 59 รับผิดชอบต่อ “ตลอดเวลา” หรือ “เป็นส่วนใหญ่” ว่าลูกวัยรุ่นของพวกเขาขึ้นอยู่กับไหน ส่วนใหญ่แล้วภาวะจากพฤติกรรมด้านเพศสัมพันธ์นั้นจะตกอยู่กับวัยรุ่น โดยเฉพาะวัยรุ่นหญิง โดยเฉพาะในครอบครัวที่ผู้ปกครองไม่ได้มีการสนทนาหรือให้ความรู้ความเข้าใจ กับลูกเรื่องอนามัยการเจริญพันธุ์อย่างเพียงพอและเป็นที่น่าสนใจว่าในขณะที่บ้านเป็นสถานที่ซึ่งวัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ แต่ก็มีจำนวนมากที่เปลี่ยนจากการมีเพศสัมพันธ์ในหอพักไปมีเพศสัมพันธ์ในโรงแรม/อพาร์ทเมนท์/ห้องเช่า ซึ่งเป็นไปตามรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นของประชากรโดยรวม ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะบ่งชี้ได้ถึงศักยภาพของผู้หญิงและวัยรุ่นหญิงที่จะเจรจาเพื่อให้มีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยได้

การใช้ถุงยางในวัยรุ่น ผลการเฝ้าระวังพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการติดเชื้อเอชไอวี กลุ่มนักเรียนประเทศไทย พ.ศ. 2554 แสดงให้เห็นว่าจำนวนการใช้ถุงยางอนามัยของนักเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี อย่างไรก็ตามข้อสังเกตว่า พฤติกรรมการใช้ถุงยางอนามัยระหว่างการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกและการมีเพศสัมพันธ์ครั้งล่าสุด จำนวนนักเรียนหญิงที่ตอบว่าคู่นอนของเธอที่ใช้ถุงยางอนามัยในการมีเพศสัมพันธ์ ครั้งล่าสุดนั้นต่ำกว่าการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกมากโดยเฉพาะนักเรียนปวชปีที่ 2 ซึ่งส่วนหนึ่งอาจสืบเนื่องจากนักเรียนหญิงใช้วิธีการคุมกำเนิดชนิดอื่น อย่างเช่น ยาเม็ดคุมกำเนิด การนับวันมีประจำเดือน หรือยาคุมฉุกเฉิน เพราะวัยรุ่นหญิงต้อง มากกว่าห่วงการติดเชื้อ และมีความเชื่อใจกัน

ความเข้าใจเรื่องเพศของวัยรุ่น เด็กวัยรุ่นอายุ 15-24 ปีได้รับการสอนเรื่องเพศศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวและการติดเชื้อจากเพศสัมพันธ์ โดยได้รับการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด (ร้อยละ 65.4) รองลงมาในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 12.5) และมีผู้ที่ไม่เคยได้รับการสอนเรื่องดังกล่าวร้อยละ 11.2 นอกจากนี้ยังมีอีกกลุ่มที่จำไม่ได้หรือไม่แน่ใจว่าได้รับการสอนร้อยละ 3.6 (สำรวจอนามัยการเจริญพันธุ์ พ.ศ. 2552)

แม้ว่าเด็กวัยรุ่นจำนวนมากจะได้รับการสอนเพศศึกษาในโรงเรียน แต่เด็กนักเรียนจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องเพศสัมพันธ์ การเรียนการสอนเรื่องเพศศึกษายังมีข้อจำกัด ยังไม่เป็นการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาอย่างรอบด้าน (Comprehensive sexuality and reproductive health education) ยังขาดการสื่อสารทางบวกเรื่องเพศทัศนคติของครูผู้สอนส่วนหนึ่งยังอนุรักษ์นิยม ไม่กล้าพูดคุยเรื่องเพศ

บรรทัดฐานเรื่องเพศ ที่กำกับควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงให้อยู่ในกรอบด้วยการให้คุณค่าและการตีตรา หรือประณามด้วยคำพูดดูถูกรังเกียจ เช่น สำส่อน ใจแตก แรด ล้วนมีนัยยะถึงการห้ามปรามไม่ให้ผู้หญิงยุ่งเกี่ยวหรือรู้ดีเรื่องเพศมากนัก และล้วนถูกผลิตซ้ำผ่านสถาบันครอบครัว ชุมชน และการศึกษา ส่งผลทำให้เด็กผู้หญิงไม่มีโอกาสเข้าถึงความรู้เรื่องเพศที่จำเป็นและเหมาะสมกับวัยของตัวเอง กล่าวอีกอย่างคือ ผู้หญิงถูกปิดกั้นไม่ให้ได้พัฒนาศักยภาพเพื่อที่จะเป็นคนที่ฉลาดรู้เรื่องเพศ อันนำไปสู่การรู้จักป้องกันการท้องไม่พร้อม รวมถึงโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

การควบคุมทางเรื่องเพศ วัยรุ่นหญิงตั้งครรรภ์ไม่พร้อมได้รับผลกระทบมากแต่ผู้ชายไม่ได้รับผลกระทบสะท้อนวิถีคิดการควบคุมเรื่องเพศต่อผู้หญิงฝ่ายเดียว การตั้งครรรภ์ไม่พร้อม สะท้อนความไม่เป็นธรรมทางเพศ ที่บรรทัดฐานทางเพศคอยกำกับควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงฝ่ายเดียว ด้วยการสั่งสอนให้ผู้หญิงรักนวลสงวนตัว เรื่องเพศต้องให้ผู้ชายเป็นคนกำหนด ในขณะที่ผู้ชายสามารถแสดงพฤติกรรมทางเพศได้และถูกมองเป็นเรื่องปกติ เมื่อเกิดปัญหาตั้งครรรภ์ไม่พร้อม ผู้หญิงได้รับผลกระทบมาก แต่ผู้ชายที่มีส่วนทำให้เกิดการตั้งครรรภ์ ไม่ถูกพูดถึง หรือถูกลองโทษ ทำให้ผู้ชายไม่ได้รับผลกระทบใดๆเลย และผู้หญิงก็ยังคงเผชิญกับแรงกดดันจากโรงเรียน ครอบครัว หรือสังคม จนอาจต้องออกจากโรงเรียน นั่นหมายความว่าโอกาสของชีวิตผู้หญิงที่จะมีงานที่ดี มีรายได้ก็เลือนหายไป พวกเขาอาจต้องเข้าตลาดแรงงานราคาถูก เพื่อเลี้ยงดูน้อยและตัวเอง

สังคมไทยกับการทำแท้งของผู้หญิงเมื่อผู้หญิงตั้งครรรภ์ไม่พร้อม

นาถฤดี เตนดวง (2554) กล่าวว่า องค์การสตรีต่างๆพยายามเรียกร้องให้รัฐเข้ามารับผิดชอบการแก้ไขกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การทำแท้งถูกกฎหมาย ผู้หญิงจะได้รับการคุ้มครองสิทธิ สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับเนื้อตัวร่างกายของตนเองอย่างจริงจังไม่ต้องทนทุกข์ทรมานกับปัญหาการยุติการตั้งครรรภ์หรือการทำแท้งเถื่อนหรือการทำแท้งไม่ปลอดภัยซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพต่อผู้หญิงอย่างมาก

ขณะเดียวกันสังคมอีกด้านก็มองเห็นปัญหานี้เป็นความไม่รับผิดชอบในการมีเพศสัมพันธ์ของผู้หญิง และเป็นประเด็นของการฆ่าและทำลายชีวิต และการมีสิทธิของเด็กและตัวอ่อนในครรภ์มารดา สังคมมีแนวคิดและมุมมองที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง อาจกล่าวได้ว่า การทำแท้งเป็นประเด็นที่มีการโต้แย้งกันอย่างรุนแรงมากที่สุด ประเด็นหนึ่งทั่วโลกไม่เฉพาะในประเทศไทยแต่ก็ยังไม่ได้ข้อยุติหรือสามารถประนีประนอมได้

นาถฤดี เคนดวง (2554) ในสังคมไทยมีทั้งผู้ที่ไม่เห็นด้วยให้มีการทำแท้งหรือยุติการตั้งครรภ์ตั้งโดยไม่มีผิดกฎหมาย และกลุ่มที่ต่อต้านการทำแท้ง รวมถึงกลุ่มที่ยังตัดสินใจไม่ได้ว่าจะเลือกทางใด โดยมีสองกลุ่มใหญ่ได้แก่กลุ่มที่เห็นด้วยให้มีการทำแท้งหรือยุติการตั้งครรภ์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และกลุ่มที่ต่อต้านการยุติการตั้งครรภ์ไม่พร้อมหรือการทำแท้ง

กลุ่มต่อต้านการยุติการตั้งครรภ์ไม่พร้อมหรือทำแท้ง

กลุ่มต่อต้านการทำแท้งในประเทศไทยนั้นสามารถจำแนกเป็นกลุ่มใหญ่ได้สามกลุ่มตามเหตุผลที่อ้าง ได้แก่ **กลุ่มหนึ่ง** เห็นว่าการทำแท้งเป็นบาป เป็นการฆ่าหรือทำลายตัวอ่อนที่เป็นผู้บริสุทธิ์ มีความเกี่ยวข้องกับศีลข้อหนึ่งตามหลักพุทธศาสนาคือปาณาติปาตาเวรมณี ซึ่งพระธรรมปิฎกได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการวินิจฉัยเกี่ยวกับฆ่าตามหลักพระพุทธศาสนาว่าการกระทำแบบใดจะมีโทษมากหรือโทษน้อยมีบาปมากหรือมีบาปน้อย มีหลักเกณฑ์ควรพิจารณาดังนี้

ประการแรก ดูที่สัตว์นั่นเองว่ามีคุณมากหรือคุณน้อย มีโทษมากหรือโทษน้อย ถ้ามีคุณความดีมาก เช่นบิดามารดาเมื่อฆ่าก็เป็นบาปมาก ผู้ใดมีคุณประโยชน์ต่อสังคมมากมีคุณธรรมมากเราไปฆ่าก็เป็นบาปมาก ถ้ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีมากก็เป็นบาปมากกว่าสัตว์เดรัจฉานซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีได้น้อยกว่าสัตว์เดรัจฉานด้วยกัน ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าน้อยการฆ่าก็เป็นบาปน้อย แต่ไม่ว่ากรณีใดก็คือการทำลายชีวิตทั้งนั้น อันนี้ต้องยอมรับความจริงขั้นหนึ่งว่าเป็นการฆ่า

ประการที่สอง ดูที่เจตนาของผู้ที่กระทำว่าทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ถ้าทำด้วยกิเลสแรงมีความรู้สึกเกลียดชังเคียดแค้น มุ่งร้าย กลั่นแกล้ง รั้งแก ช่มเหง เบียดเบียน อย่างนี้ถือว่าเป็นบาปมีโทษอย่างมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรงหรือมีเจตนาในทางที่ดีก็มีโทษน้อย

ประการที่สาม ดูที่ความพยายาม ถ้ามีการตระเตรียม มีการวางแผนอย่างจริงจัง ทำด้วยความหมั่นอย่างรุนแรงจงล้างจงผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุดยอมเลิกกราก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้มีกิเลสมากเช่นโกรธรุนแรงก็บาปเบากว่า (ป.อ. ปยุตโต, 2538 หน้า 25-26 อ้างใน ยุวนาถ ทิฐิคำฉาย, 2552)

ตามหลักพุทธศาสนาการทำแท้งเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ ดังนั้นไม่ว่าแม่หรือผู้หญิงที่ตั้งครรภ์จะมีปัญหาอย่างไรหรือตั้งครรภ์เพราะสาเหตุใด อาทิความยากดีมีจน การได้รับการกระทำรุนแรง การถูกข่มขืน หรือละเมิดทางเพศ หรือแม้แต่มีปัญหาด้านสุขภาพต่อตัวแม่หรือทารกในครรภ์ การทำแท้งก็เป็นสิ่งต้องห้าม

กลุ่มสอง เห็นว่าการตั้งครรภ์ไม่พร้อมเป็นการสร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีสำหรับเยาวชน และอาจทำให้เกิดค่านิยมใหม่ ทำให้เด็กสาวหันมามีเพศสัมพันธ์ผิดประเพณีเพศสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมก่อนวัยอันควร เพราะไม่ผ่านการสมรสหรือการยอมรับของสังคม ผลแห่งการไม่รักษานวลสงวนตัวของเด็กสาวเหล่านี้จะทำให้เกิดการตั้งครรภ์ไม่พร้อมจำนวนมาก ดังนั้น ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อมจะต้องรับผิดชอบ รับโทษในการไม่รู้จักรักษาควบคุมความปลอดภัยและความไม่รู้จักระวังระวังซึ่งใจในความต้องการทางเพศของตนเอง ความสุขจากการมีเพศสัมพันธ์ที่ผิดจากบรรทัดฐานทางสังคมเป็นสิ่งที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบ

กลุ่มสาม อ่างสิทธิของตัวอ่อนในครรภ์ ในการที่ผู้หญิงตั้งครรภ์และมีการปฏิสนธิตัวอ่อนในครรภ์นั้นตัวอ่อนเหล่านี้มีภาวะเป็นบุคคลเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป ดังนั้นตัวอ่อนและเด็กจึงมีสิทธิในตนเอง และต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองสิทธิเช่นเดียวกันกับบุคคลทั่วไป ผู้หญิงหรือแม่ไม่มีสิทธิในการตัดสินใจว่าต้องการยุติการตั้งครรภ์หรือไปบังคับไม่ให้เขาเกิด

กลุ่มสนับสนุนการทำแท้งหรือการยุติการตั้งครรภ์ถูกต้องตามกฎหมาย

กลุ่มสนับสนุนการทำแท้งให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนการทำแท้งหลายประการและยังมีความแตกต่างกันในหลักการสำคัญอีกด้วยกล่าวคือ

กลุ่มหนึ่ง เห็นว่าการทำแท้งเป็นสิทธิของบุคคลในการเลือก ในการตัดสินใจของแม่อย่างอิสระ การยุติการตั้งครรภ์หรือการทำแท้งเป็นสิทธิของผู้หญิงในการตัดสินใจว่าต้องการตั้งครรภ์หรือต้องการยุติการตั้งครรภ์ของตน การยุติการตั้งครรภ์เป็นสิทธิที่ผู้หญิงแต่ละคนพึงมีพึงเลือกด้วยตนเองเพราะสาเหตุของการทำแท้งนั้นอาจเกิดจากความยากจน การจำกัดจำนวนประชากร ความผิดพลาดในการคุมกำเนิด แต่กฎหมายยังไม่ได้ให้ความคุ้มครองแก่ผู้หญิงซึ่งต้องการทำแท้ง

กลุ่มสอง เห็นว่าการทำแท้งเป็นสิทธิในการมีอำนาจในเนื้อตัวร่างกาย และการเจริญพันธุ์ ซึ่งผู้หญิงในฐานะเป็นมนุษย์นั้นพึงมีโดยปราศจากการครอบงำทั้งจากการแพทย์ กฎหมาย ศาสนา และอุดมการณ์ใด ๆ ที่ครอบงำผู้หญิง การสร้างอุดมการณ์นี้เกิดจากระบบชายเป็นใหญ่ในสังคมซึ่งกำหนดให้ผู้หญิงทุกคนต้องเป็นแม่ที่ดีการเป็นแม่กลายเป็นภาวะถูกบังคับและตอบสนองต่อความต้องการดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ และระบบทุนนิยมโดยไม่คำนึงถึงจิตใจและความต้องการของแม่ แม้ตัวอ่อนในครรภ์มารดาก็ได้เป็นบุคคลโดยอิสระแต่เป็นส่วนหนึ่งหรือมีตัวตนตามมารดาซึ่งเป็นผู้คุมท้องตัวอ่อนนั้น ผู้หญิงจึงเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตนเองดังนั้นการตัดสินใจทำแท้งหรือไม่ทำแท้งจึงเป็นสิทธิที่ผู้หญิงพึงมีอำนาจในร่างกายของตนเองโดยปราศจากการควบคุมของสังคม ซึ่งรวมถึงระบบการแพทย์ และกฎหมายหรือรัฐ

กลุ่มสาม เห็นว่าการทำแท้งเป็นความจำเป็นในสังคม เป็นความจำเป็นสำหรับผู้หญิงทุกคนซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะผู้หญิงบางกลุ่ม หากแต่ต้องรวมถึงหญิงทุกคนซึ่งไม่พร้อมตั้งครรภ์ ซึ่งในแนวคิดนี้มีความต่าง

อย่างมากกับแนวคิดในด้านสิทธิซึ่งอาจจะ "เลือกหรือไม่เลือก" หรือ "มีหรือไม่มีสิทธิ" การทำแท้งเป็นความจำเป็น เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและสิทธิสำหรับผู้หญิงเพราะไม่ใช่เฉพาะปัญหาที่เกิดกับสุขภาพร่างกาย แต่ยังมีผลต่อการทำงาน เพศสัมพันธ์ และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และลูกที่เกิดขึ้นอีกด้วย ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องได้รับบริการทำแท้งที่ปลอดภัย สามารถเข้าถึงบริการนี้ได้ และปราศจากการตีตรา (Petchesky, 1990)

กลุ่มสี เห็นว่าการทำแท้งผิดกฎหมายหรือทำแท้งเถื่อนทำให้ผู้หญิงต้องเสียชีวิต บาดเจ็บ ตกเลือด และเมื่อเข้ารับการรักษาพยาบาลก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลสูงในแต่ละปี

กลุ่มห้า เห็นว่า การทำแท้งโดยถูกกฎหมายจะเป็นประโยชน์แก่เด็กเอง เนื่องจากหากเขาเกิดจากความไม่ต้องการเขาก็จะถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับความรักความเอาใจใส่ชีวิตก็จะประสบแต่ความทุกข์ทรมานนับแต่เกิดจนโต นอกจากนี้สังคมยังอาจต้องรับภาระดูแล และหากเด็กไม่ได้รับการดูแลอย่างเอาใจใส่ทั้งหมด ครอบครัวและสังคมก็อาจเกิดปัญหาซ้ำซ้อนอื่นๆตามมา

สรุป

ผู้หญิงและผู้ชายจะต้องตระหนักว่าเพศสัมพันธ์นั้นแม้ว่าจะเป็นความสุข แต่การมีเพศสัมพันธ์ต้องมีความรับผิดชอบและต้องรับผิดชอบร่วมกันทั้งหญิงและชาย ดังนั้นหากไม่ต้องการตั้งครรภ์ไม่พร้อมก็ต้องหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ไม่พร้อมให้มากที่สุด

หากไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือควบคุมสถานการณ์ได้การเรียนรู้และรู้จักเลือกใช้วิธีการคุมกำเนิดอย่างถูกต้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ถุงยางอนามัยเป็นทางเลือกที่ผู้หญิงต้องทำให้ได้และผู้ชายต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมรับผิดชอบ

การดำรงครอบครัวอาจเป็นทางเลือกที่สังคมและสถาบันต่างๆที่โรงพยาบาล โรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และตัวผู้หญิงเองต้องช่วยกันกำจัดชุดวาทกรรมผู้หญิงใจง่าย อาทิ แม่วัยรุ่นไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้ดี แม่วัยรุ่นเป็นผู้หญิงมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร พ่อแม่ต้องอับอายและต้องผิดหวัง เราทนไม่ได้ให้ใครรู้ว่าเคยมีลูกมาแล้ว เพื่อที่ผู้หญิงจะมีทางเลือกไม่ต้องถูกบังคับเลือกการทำแท้งหรือยุติการตั้งครรภ์ หรือเลือกในสิ่งที่ไม่มีความเลือก

และรัฐต้องมีนโยบายที่ชัดเจนในการให้การสนับสนุน ให้การช่วยเหลือวัยรุ่นหญิงในการที่จะดำรงครอบครัวอย่างจริงจัง เช่น สนับสนุนทางการศึกษา สนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การหางาน อาชีพเสริม การให้เงินสวัสดิการ การให้การสนับสนุนอาหาร การดูแลระหว่างการตั้งครรภ์และหลังคลอดโดยปราศจากอคติ การเลือกปฏิบัติหรือตีตรา รวมถึงตัววัยรุ่นหญิงเองที่จะต้องได้รับการสร้างเสริมศักยภาพ และลดการตำหนิหรือกดดันตนเอง เนื่องการมีลูกเป็นภาวะธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้กับผู้หญิงทุกคน เพราะผู้หญิงนั้นมีมดลูก แต่หากผู้หญิงไม่ต้องการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ผู้หญิงจะต้องเข้าใจกลไกอำนาจและการควบคุมร่างกายทางสังคม สร้าง

ความรู้และถอดสักรากคตทับต่าง ๆ ให้ตนเองได้มีอำนาจในการตัดสินใจในเนื้อตัว ร่างกายจิตใจ ของตนเอง
อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

1. กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติในประเทศไทย (2556) แม่วัยใส ความท้าทายการตั้งครรรภ์วัยรุ่น
บริษัทแอดวานส์ปรีนติ้งจำกัด
2. วนาถ ทิฐิคำฉาย, (2552). ระบบชายเป็นใหญ่กับประสบการณ์ในการทำแท้งหลากวิธีของวัยรุ่นหญิง,
วิทยานิพนธ์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข,
มหาวิทยาลัย มหิดล.
3. นาถฤดีเด่นดวง, (2552). อำนาจและความขัดแย้งบนร่างกายผู้หญิง: สิทธิการเจริญพันธุ์และ
เพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น หญิงแนวคิดสตรีนิยม, รัชนีงพีเพรสซิสเต็ม, กรุงเทพฯ.
4. นาถฤดี เด่นดวง (2557) การตั้งครรรภ์ไม่พร้อม การดำรงครรรภ์ การยุติกาตั้งครรรภ์ ทางเลือกที่ไม่มี
ทางเลือก เอกสารคำสอน มมศท 102 สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์เล่มที่ บริษัทพี เอ ลิฟวิง
จำกัด กรุงเทพฯ
5. ศรีเพ็ญ ต้นติเวส และคณะ (2556) สถานการณ์การตั้งครรรภ์ในวัยรุ่นในประเทศไทย 2556 โครงการ
ประเมินเทคโนโลยีนโยบายด้านสุขภาพ นนทบุรี